БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИИЛЕРИ, КАТЫЖЫҢАР!

ШЫН

ВКП(б) ТЫВА ОБКОМУНУҢ, КЫЗЫЛ ХООРАЙ КОМИТЕДИНИҢ БОЛГАШ АЖЫЛЧЫ ЧОННАРНЫҢ ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ ОБЛАСТЬ СОВЕДИНИҢ ОРГАНЫ

1925 чылда үндезилетиннген

1952 ИЮЛЬ 31 ЧЕТВЕРГ № 146 (2576).

ӨРТӨӨ 20 КОП.

БО ХҮНГҮ СОЛУНДА:

Чурттуң ховуларында (1 арын).

Волга-Доннуң судно чоруур В. И. Ленин аттыг каналын ажыткан (1 арын).

Чурттуң ховуларындан өөрүнчүг медээлер кээп турар (1 арын).

ПАРТИЙЖИ АМЫДЫРАЛ: К. Очур-оол.—Отчёттуг соңгулда хуралы чүү четпес деп санааныл (2 арын).

Х. Тамбар.—Коммунистерниң төптүг саналдары (2 арын).

В. Ткачёв. — Коммунист кадрларны белеткээри—партия организациялларының чугула херээ (2 арын).

В. Чертков — Удуланышкактарның чаңгыс-аай чоруу болгаш демисели хөгжүлдениң үнер дөвү (3 арын).

Улус демократиязының чурттарында (4 арын).

Герман Демократтыг Республиканың улус палатазының онза хуралы (4 арын).

Кореяда болуушкуннар (4 арын).

Күүселдениң хыналдазын большевикчи организастаар

Ленин — Сталинның партиязы — ажылчы чоннуң авангарды, Совет ниитилелдиң организакчы болгаш башкарыкчы күжү. Большевик партияда улустуң сонуургалындан өске сонуургал-даа чок. Партия болза, совет күрүнеиниң күчү-шыдалын быжыглаары дээш, коммунизмни тургузары дээш соксаал чокка демиселди чорудуп турар.

Большевик партия кадрларны, бүгү коммунистерни партияның болгаш өөнүнеиниң чурумун шыңгыы сагыырынга, даандырган херек дээш бедик харыысалгалыг болурунга, принципиалдыг шүгүмчүлелге болгаш бот-шүгүмчүлелге, ажылда четпестерге эптеш чок болурунга кижизидип турар.

Большевик партия болза, бодунуң организацияларындан негелдени бедидип, оларның удуртукчу ажыл-чорудулгазы коммунистиг тургузуушкуннуң сорулгаларының деннелинге дүгжүп турарын, бодунуң организакчы ажыл-чорудулгалары үндүрген шиитпирлерни херек кырынга күүседири-биле чедиишкиннинг болурун чедип ап турар. Сөс-биле ажыл-херектиң болгаш шиитпир-биле күүселденин чарылбас чоруу болза, удуртурунуң большевикчи стилинин онзаланчак хевири ол болур.

Партия, совет болгаш ажыл-агый организацияларынга күүселденин хыналдазын большевикчи организастаары чугула болуп турар. Чүге дээрге, күүселденин хыналдазын эки тургуспас болза, айтыышкыннарның күүселдезин хандырары болдунмас болгаш ажылдың четпестерин чогуур өйүнде илередип, ону узуткап ыдавас болур, кадрларны большевикчи корум-чурумга, даандырган херектиң харыысалгазын хандыр билиринге кижизидери берге болур. Эш Сталинның тодарадып турарын өзугаар алырга, күүселденин хыналдазын эки тургузар чорук болза, кандыг-даа үеде аппараттың ажылында байдалды чырыдып кээр болгаш бюрократтарны болгаш олуг-гайларны чырыкче үндүреринге дузалаар прожектор-чырыткы болуп турар.

Шиитпирлерни хынаар чоруктун чок болур чоруу ажылдың түннелинге кайы-хире саалдарлыгыл дээрзин дыка хөй санныг барымдаалар көргүзүп турар. Чижээ, дыка хөй районнарның партия, совет болгаш көдээ ажыл-агый организацияларының удуртукчулары чайгы чер андарылгазын ала-чаягаарлаашкынга киирген болгаш боттарының ол талазы-биле шиитпирлериниң күүселдези дээш чогуур негелденин хыналдазын тургуспаан болуп турар. Ооң түннелинде чайгы чер андарылгазының планын июль 1-ге чедир Эрзин район үгле 10 хуу күүсеткен турган. Ынчаарга, чайгы чер андарылгазының талазы-биле ажылга шынгыы контрольдуг чорудуп турган чер болур Бии-Хем районга күрүнеиниң онаалгазы 129 хуу күүсетинген.

Колхозтарда тудуг талазы-биле байдал база-ла ындыг болуп турар. Партияның Барыын-Хемчик райкому, райкүүском болгаш көдээ колхоз тудуунуң килдизиниң эргелекчизи эш Аракчаа колхозтарга чурттага бажыңнарының, бүдүрүлге черлериниң болгаш мал кажааларының тудуушкунунуң айтырыгларының талазы-биле директивтериниң күүселдези дээш демисешпейн, боттарының үндүрген шиитпирлериниң күүселдезин хынавайн, харын дириг организастыг ажыл-биле быжыглатынмайн анаа-ла эстип каар куруг декларациялар-биле кызыгаарлатынып турарлар. Ынчангаш, бо чылдың планын өзугаар тудар ужурлуг 145 чурттага бажыңнарының үгле 30-ни, малдың 21 кажааларындан 5 кажаа, бүдүрүлгениң 13 тудугларындан үгле 2 туттунган чорук таварылга эвес.

Эрткен өөредилге чылында хөй бөлүгүмнерге болгаш школаларга партия чырыдыышкынының талазы-биле ажылды ВКП(б)-ниң Сут-Хөл райкомунуң талазындан чогуур-биле контрольдавайн турганындан районда партия чырыдыышкынының четкизинге дыка улуг четпестер тургулаан. Чижээ, Суг-Аксында чеди чыл школазының чанында «ВКП(б) төөгүзүнүң допчу курзун» өөрениринiң бөлгүмү багай ажылдап турган, ол школаның бот өөредилге-биле өөренип турар деп санатырып турган элээн хөй башкылары херек кырында боттарының идей-политиктиг деннелин бедидип алыр дээш ажылдавааннар. Ылаңгыя комсомол эге организациязының секретари башкы эш Лукьянов бүгү өөредилге чылының дургузунда чаңгыс-даа ном-биле таныжып көрбээн, а ол-ла школада партия эге организациязының секретари эш Нестерова бот-өөредилгениң хууда планын күүседиринче эгелеп кирбээн болгаш боду орус дыл башкызы кижи турган-ла дыл эртеминiң айтырыгларының талазы-биле эш Сталинның классиктиг ажылын безин номчуп көрбээн болуп турар.

Партия болгаш чазактың директиваларын амыдыралга чедиишкиннинг боттандырары дээш, күрүне планнарының болгаш онаалгаларының күүселдези дээш шудургу болгаш күжениишкинниг демисежирин, боттарының ажылынга эгелекчи чорукту, инициативаны көргүзерин партия, советтиң ажылдакчыларындан коммунистиг тургузуушкуннуң эргеажыктары негеп турар.

Партия организацияларының сорулгазы болза, шүгүмчүлелди болгаш бот-шүгүмчүлелди бүгү талабиле калбартып, күрүнеиниң эргеажыктарын шыңгыы сагыырының үзелинге, четпестерге болгаш черле бистиң бурунгаар шимчээшкинвисти моондактап турар бүгү-ле эрги, хожудангай үүлдерге эптеш чок болур чоруктун үзелинге кадрларны, бүгү ажылчы чоннарны кижизидери болур.

Областың партия эге организацияларында отчёт-соңгулдалыг хуралдары болуп, эрткилээн, август 10-га чедир шупту районнарга партия конференциялары болгулап эрттер. Районнарның болгаш хоорайның партия конференцияларының бедик идей-политиктиг деннелин хандырары, коммунистерниң бүгү-ле үнелиг саналдары болгаш шүгүмчүлелдери херекке алдынган болгаш амыдыралга боттанган турарын чедип алыры эргежок чугула.

Күүселдениң хыналдазын үзүктел чокка экижидип, массалар-биле харылзааны быжытпышаан, бистиң областың партия организациялары болза, ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң бүгү участоктарынга чаа-чаа чедиишкиннерни хандырып, улуг баштыңчы болгаш башкы эш Сталинга чоруткан чагаада Совет Тываның ажылчы чоннарының алган бүгү социалистиг хүлээлгелериниң күүселдезинче массаларның политиктиг болгаш күш-ажылчы идепкейн көдүрүп үндүрер ужурлуг.

Чурттуң ховуларында

Чурттуң хөй санныг областары болгаш районнары тараа кезилдезинче кирип турар. Урал артының колхозтарының ховуларында күзүн чажып тараан культураларны бышканнап кезери эгелээн. Курган областың көдээ ажыл-агый артельдери тараа дужаарының планын күүседиринче эгелеп кирген. Белеткел пунктузунче тараа чүдүрген 300 ажыг машиналарны чоруткан.

Ульяновск областың колхозтары чаа дүжүттүң баштайгы 1500 тонна тараазын дужааган.

Ставропольда, Полесьеда, Кабардин АССР-де, Алма-Ата области колхозтар тараа кезилдезин дүлүк чорудуп турар. Ставрополь крайның Петровск, Ставрополь совхозтары сөөлгү беш хүннериң дургузунда күрүнеге 380 муң пудтан хөй тараны дужааган. Алма-Ата областың колхозтары ам 24 муң гектар черниң тараазын кескен. Ол болза, эрткен чылдың бо үезинде турганындан 3 муң гектар хөй болуп турар.

(СЭТА).

В. И. Лениниң чыылдалыг чогаалдарының ийиги томун Герман Демократтыг Республикада парлап үндүргени

БЕРЛИН. Берлинниң «Дитц» деп ном үндүрер чери В. И. Лениниң чыылдалыг чогаалдарының 2-ги томун ийи том кылдыр немец дылда парлап үндүрген.

(СЭТА).

ВОЛГА-ДОННУҢ СУДНО ЧОРУУР В. И. ЛЕНИН АТТЫГ КАНАЛЫН АЖЫТКАН

Волганың кырынга хүн көдүрлүп келири билек-ле төөгүлүг хүн эгелээн. Волга-Доннуң каналынче кирер эжиктиң аскында граниттен кылган бедик черде И. В. Сталинның скульптуралыг портреди канчаар-даа аажок улуг, чаагай кылдыр көстүп турган. Совет улустуң улуг баштыңчызы, ооң бүгү делегейге төөгүлүг ужур-дузалыг тиилелгелериниң сорук киирикчизи болгаш организакчызы улуг Сталин бүгү делегейде тайбыңның лагериниң мурнунда чоруп орар тургузукчу чогаадыкчы совет улустуң келир үезинче бүзүрелдии-биле көрүп турар...

Каналче кирер чер ол хүн байырлал шинчилиг турган. Анаа Сталинградтың ажылчы чоннары, Москваның, Ленинградтың Киевтиң, Харьковтуң, Уралдың, Сибирьниң, Кавказтың, Прибалтиканың-даа төлээлекчилери чыглып келгеннер. Оларның аразында Волга-Доннуң алдарлыг тудугжулары база турганнар.

Хөгжүм даажы чүк-бүрүдеп хөглүү-биле дыңналып турган. Бот-тывынгыр уран-үүлдүң коллективтери оюннарын шолдерде көргүзүп турганнар. Шөлдүң кыры-биле самолёттар хүнге чайыннандыр ужуп эрттип тургулаан.

Москваның шагы-биле алырга, 14 шак чоокшулап келген.

Ажылчы чоннарның улуг баштыңчызы болгаш башкызы эш И. В. Сталинны баштадыр ВКП(б) ТК-ның Политбюрозун чыылганнар хүндүлүг президиумга канчаар-даа аажок улуг сорук киириишкин-биле соңгааннар.

ССРЭ-ниң хем флодунуң Министри эш З. А. Шашков ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВКП(б) ТК-ның мурнундан үүве чугаалаан.

— Волга-Доннуң судно чоруур каналының тудуг ажылдарының доозулганының дугайында медээни совет улус болза, канчаар-даа аажок улуг өөрүшкү-биле болгаш боттарының социалистиг Төрээн чуртту дээш патриоттуг чоргаарланыышкын-биле ужурашканнар. Сталинчы үениң канчаар-даа аажок улуг тудугларының бирээзиниң ажыглалга кииртинген чоруун бистиң чурттуң ажылчы чоннары болза, коммунизм дээш демиселге, Ленин—Сталинның партиязының удуртулгазы-биле бодунуң чедип алганы улуг тиилелгези деп көрүп турарлар.

Ийи улуг хемнерни тудуштурарының дугайында орус улустуң үүс-үүс чылдар дургузунда бодап чораан күзели коммунистиг партияның ачызында боттанган.

Волга-Доннуң судно чоруур каналын тудуп тургускан чорук болза, совет улустуң канчаар-даа аажок улуг тургузукчу күштериниң, социалистиг ниитилел тургузуунуң капиталистиг тургузугдан улуг артык күштүүнүң тодаргай херечилели болуп турар.

Волга-Доннуң судно чоруур В. И. Ленин аттыг каналының тудуунуң доозулган чоруу болза, совет улустуң күш-ажылчы маадырлыг чедиишкини. Коммунизмниң сталинчы тудугларының эң баштайгызы—Волга-Доннуң судно чоруур каналын бүгү чурт тудуп тургускан.

Волга-Доннуң судно чоруур В. И. Ленин аттыг каналын ажыдып турар чорук — бүгү делегейге ужур-дузалыг болуушкун болур. Совет улус болгаш бүгү-ле мурнакчы депшилгелиг кижи төрелгетен бо чаа кайгамчыктыг тиилелгени тайбың херээнге канчаар-даа аажок улуг салыышкын кылдыр үнелеп көрүп турар...

Совет улус болза, Волга-Доннуң судно чоруур В. И. Ленин аттыг каналының тудугжуларынга боттарының бүгү чүректеринден улуг өөрүп четириишкинин илередип турар. Оларның алдарлыг ажыл-херектеринге бүгү чурт чоргаарланып турар.

Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш Бүгү-эвилелдиң Коммунистиг (большевиктер) партиязының Төп Комитединиң мурнундан эш Шашков Волга-Доннуң судно чоруур каналының тудуунуң чедиишкинниг доозулганын таварыштыр тудугжуларга болгаш бүгү-ле ажылчы чоннарга байыр чедиргеш, Волга-Доннуң судно чоруур Владимир Ильич Ленин аттыг каналын ажыглалга киирери-биле ажытынганын чарлаан.

Эш Шашков бодунуң чугаазын доозарда совет улуска алдаржыткан, коммунистиг партияга болгаш бистиң улустуң баштыңчызы болгаш башкызы улуг Сталинга алдаржыткан йөрээл салган.

Дараазындан Волга-Доннуң судно чоруур каналының тудуунуң начальниги эш И. С. Шиктөровка сөс бээрге, — Волга-Доннуң чагыгларын хуусаазының бетинде чедиишкиннинг күүседип берип турган бүдүрүгелериниң машина тудугжуларынга болгаш металлургтарынга, Сталинградтың бүдүрүлге черлериниң коллективтеринге, стахановчуларга Волга-Доннуң тудугжуларының мурнундан өөрүп четиргенин илереткен.

Багаевский районнуң колхозчузу дон казаа эш Н. Т. Климов Ростов областың ажылчы чоннарының мурнундан үүве чугаалааш, шаанда ядыы казактарның аар-берге амыдыралының дугайын чугаалап, совет эрге-чагырганың ачызында колхозчу казактарның чаагай амыдыралының хүн-бүрүде канчаар экижип турарын тодаргай чугаалаан. Эш Климов чыылганнарның диңмиттиг адыш часкаашкынының адаа-биле кызылтастың чаагай сновун көргүскеш: Андреев аттыг колхозтуң гектар бүрүзүнден 300 пудту алган сновун көрүнерем! Суггаттыг черлиг колхозтарда шуптузунда ам мындыг апарган. Бо чылын безин Волга-Доннуң биске берген үүвези бо-дур! Бо бүгү үүлдер дээш эргим болгаш ынак ада, башкы эш Сталинга большевикчи ёзу-биле четирдим! — деп ол чугаалаан.

Ооң дараазында канчаар-даа аажок улуг күштүг, боду чоруур экскаваторнуң начальниги инженер коммунист эш А. Усков, «Красный Октябрь» колхозтуң сураглыг кан эзилдирикчизи П. Тушканов, Волга-Доннуң хем параходствозунуң начальниги эш М. Андреев олар үүве чугаалааннар.

Митингиниң киржикчилери эш Сталинга байырлыг чагааны улуг көдүрлүүшкүн-биле хүлээп алганнар.

Митингиниң соонда хем флодунуң судноларының парады эгелээн. Хем флодунуң Министри эш Шашков шлюзтуң чанында лентини үзе кескеш, судно чоруур В. И. Ленин аттыг каналды ажыглалга киирери-биле ажыткан деп чарлаан. Ол митингиге 100 муң ажыг кижи киришкен.

Сталинградта, Донда Калачыда болгаш Волга-Доннуң өске-даа тудуг черлеринге улустуң улуг байырлаашкыны болган.

Сталинград, июль 27.

(СЭТА).

Волга-Доннуң тудугжуларының байырлыг хуралы

Красноармейскиге, Донскиге, Чапурниковскиге болгаш тудугнуң өске-даа черлеринге Волга-Доннуң судно чоруур Ленин аттыг каналын ажыдарынга турасказаткан байырлыг хуралдар июль 26-да болуп эрткилээн.

Калачевский районнуң тудугжуларының клубу байырлыы-биле шиметиниппкен турган. Тудугжулар, гидротехниктер, механизаторлар кежээкиниң 9 шак турда клубка доддур олургулапканнар. Чыылганнарның мурнунда В. И. Лениниң бюстизин болгаш эш И. В. Сталинның портредин туктар болгаш чечектер бүргеп турган.

«Улуг Сталинга алдар!» деп сөстерни кызыл пөсте бижээн.

Эш И. В. Сталинны баштадыр ВКП(б) ТК-ның Политбюрозун хүндүлүг президиумга соңгуурунуң дугайында саналды чыылганнар канчаар-даа аажок улуг өөрүшкүүр адыш часкаашкыны-биле хүлээп алганнар.

Волга-Доннуң судно чоруур каналының баштаар черииниң кол инженери П. Д. Батунер «Судно чоруур В. И. Ленин аттыг каналдың тудуушкунунуң түннелдериниң дугайында» илеткелди кылган.

Тудуг ажылының доозулганындан бээр сугнун ол чаа оруу-биле үүлбүрү чүүктерни сөөрткен 500 ажыг судноларны эрткен дээрзиниң дугайында медеглелди чыылганнар үр адыш часкаашкыны-биле байырлап дыңнааннар.

Волга-Доннуң тудугжулары боттарының дуржулгаларын улуг тудугларның оон-даа өске кезектеринге база-ла ажыглаарлар дээрзиниң дугайында бодунуң бодалын илеткелчи илередирге, чыылганнар изиг адыш часкаашкыны-биле ужурашканнар.

Совет улустуң бүгү-ле тиилелгелериниң сорук киирикчизи эш И. В. Сталинга чоруткан байырны тудугжулар улуг көдүрлүүшкүн-биле хүлээп алганнар.

Чурттуң ховуларындан өөрүнчүг медээлер кээп турар

Эки дүжүт, комбайнёрларның бедик ажылының, күрүнеге тараның организастыг дужаалгазының дугайында өөрүнчүг медээлер чурттуң колхозтарындан, совхозтарындан кээп турар.

Грузин ССР-ниң Цителцкаройск районнуң хөй-хөй колхозтары гектар бүрүзүнден-не 25—30 центнер кызылтасты бастырып ап турар. Джапаридзе суурда колхозтуң Иван Лекашвиличиге удуртурткан хову бригадазы 70 гектар черниң гектар бүрүзүнден-не 43 центнер арбайны алган.

Сталинский областың Будённовка районунда баштайгы муң гектарның тараалары ажаап алдынган. Буденный аттыг колхозта сураглыг комбайнёр Иван Скопин беш хүннер иштинде «Сталинец—6» деп комбайн-биле 60 гектар черниң тараазын кестирип, 12 муң пуд тараны бастырган. Хана карактай тарыыр арга-биле тараан 10 гектар черниң күзүн чажып тараан «ОД—3» деп кызылтазын Скопин кескен. Гектар бүрүзүнден-не ол 240 пуд шилиндек тараны берген. Бо хүннерде Ставрополь крайның Арзгирский районнуң комбайнёрлары бедик бүдүрүкчүлүг ажылдап турар. Кумский МТС-тиң комбайнёрлары Горбовцов болгаш Колпаков олар шак графигин ажыглавышаан, «Сталинец—6» деп комбайннар-биле хүнде 80—85 гектар күзүн чажып тараан кызылтасты кестирип, бастыылга үезинде гектар бүрүзүнден-не 20 центнер тараны ажаап ап турар.

Рис дужудунуң талазы-биле делегейде бирги черде туруп турар Кзыл-Орда областың Чиилийск районунуң колхозчулары гектар бүрүзүден-не 225 пуд ристи ажаап алырын хүлээнгеннер.

Ол культураны ажылдап кылырынга олар хөй чаа агротехниктиг аргаларны ажыглааннар. Шөлдерниң барык чартык кезээн агаарга кургаткан үрезиннер-биле тараан. Черни 35 сантиметр ханы андарган чорук үнүштерниң эки үнерин хандырган. «Кызыл-Ту» колхозта Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Жакаевтиң ажылдап турар черинде рис сырый үнген. Пок үнүштер ында барык чок. Ооң гектар бүрүзүнден-не 120—130 центнер дүжүттү ап болур.

Гектардан 260 пуд кызылтасты ап турар

ЕРЕВАН. Зангибаксар районнуң Максим Горький аттыг колхозу күзүн чажып тараан кызылтастың элбек дүжүдүн алган. 40 гектар черниң бир гектар черинден «арташати-42» деп кызылтастың 260 пуд дүжүдүн алган. Колхозтуң бүгү тараа шөлүнден ортумаа-биле бир гектар черден 235 пудтан эвээш эвес тараны ап болур.

Армениянның өске-даа районнарының чамдык көдээ ажыл-агый артельдери бир гектар черден 200—200 болгаш оон-даа хөй пуд кызылтасты ажаап ап турар.

„Коммунизмче орук“ колхозта сиген кезилдези

Чөөн-Хемчик районнуң Чыргакыда «Коммунизмче орук» көдээ ажыл-агый артели июль 25-ке чедир 600 га черниң сигенин кезип, 28 сараатты тургускан. Белеткээн сиген 1070 тонна ийикпе азы сиген белеткелиниң планының 80 хуузу күүсетинип турар. Колхоз 75 тонна силос салыр тургаш 85 тонна кылдыр күүсеткен.

Мал чемнери белеткеп турар бөлүктерниң аразында социалистиг чарыш калбарып, хүннүң ажыл нормазын 120—130 хуу күүседип турар херээженнер Серээ, К. Долба, Чүдек-уруг, Тооруккай, школачы Өнер-оол, Дукур-оол ышкаш мурнакчылар илереп турар. Колхоз сиген белеткелиниң планын август 1-де күүседир дээш бүгү күштү салып турар.

Бии-Хем районнуң школаларының септелгези

ТУРАН. (Телефон-биле). Бии-Хем районнуң школалары 1952—1953 чаа өөредилге чылынга белеткел ажылдарын организастыг чорудуп турар.

Ильинкада эге школа чаа өөредилге чылынга уткуштур бүгү септелге ажылдарын дооскан. Шупту класстарны чугайлаан болгаш шалаларын дозулап дооскан. Печкаларның шуптузун септеп дооскан. Ол ышкаш шупту парталарны, столдарны, доскаларны болгаш өске-даа дериг херекселдерни септеп дооскан. Школа 100 кубометр одаар ыяшты белеткеп алган болгаш ооң чартык хуузун школа чанында сөөртүп алган.

Туранда ортумак школаның септелгези кидин-не чоруп турар. Ол школаның 19 печкалары болгаш 4 плиталары септетинген. Школаның ийи дугаар бажыңы, библиотека бажыңы болгаш интернат дозулаарына белен болган. Школаның иштики дериг херекселдериниң септелгези бүрүн доозулган.

Ортумак школаның башкыларының болгаш ажылчыннарының коллективи бодунуң школазының септелгезинде идепкейлиг киржип, ажылдап турар.

Хүлээлгезин күүседип турар

ТУРАН. (Телефон-биле). Бии-Хем районнуң колхозчу тараажылары улуг башкы Сталинның мурнунга алган хүлээлгезинде бо чылын колхозтарын ниитилеттирген чылгы малының баш санын 105 хуу, улуг мыйыстыг малды болгаш шаар малды 110 хуу, хаванны 120 хуу өстүрер деп бадыткалын берген.

Ол сорулганы чедиишкиннинг күүседири хамыктың мурнунда малга четчир санныг чемни белеткээринден хамааржыр деп үүвени билгеш районнуң колхозтары мал чеми белеткээр ажылды кыска хуусаа иштинде доозар дээш бүгү күштерин ынаар угландырып турар. Бо талазы-биле „Кызыл тараачын“ болгаш „Кызыл сылдыс“ колхозтарда ажыл бедик темпилиг чоруп турар.

Бо чылдың июль 20-ге чедир „Кызыл тараачын“ колхоз сиген сараттаарының планын 38,2 хуу болгаш силос салырының планын 91 хуу күүсеткен. Ынчаарга ол-ла үениң иштинде „Кызыл сылдыс“ колхоз сиген сараттаарының планын 23,8 хуу болгаш силос салырының планын 114 хуу күүсеткен.

Малга чулуктуг чемнер белеткээрниң талазы-биле Ленин аттыг колхоз үлегерлиг ажылдаан. Ол колхоз бо чылын 190 тонна силос салыр планныг тургаш херек кырында 398 тонна силосту салып алган ийикпе азы планын 209,4 хуу күүсеткен.

С. МААДЫ.

Колхозчуларга лекция

Улуг-Хем районнуң Көк-Чыраа сумузунда Ленин аттыг колхозтуң 62 колхозчуларынга ВКП(б) обкомунуң лектору эш Машпаадай чоокта чаа «Бүгү делегейниң амгы байдалы» деп лекцияны номчуп берген. Ук лекцияны колхозчулар улуг сонуургал-биле дыңнап, сонуургап чораан айтырыгларын айтырып, тодаргай харыыны алганнар.

Отчёттуг соңгулда хуралы чүнү четпес деп санааныл

Каа-Хем районнуң „Большевик" колхозтуң партия әге организациязының отчёттуг соңгулда хуралы большевикчи шүгүмчүлелдиң болгаш бот-шүгүмчүлелдиң адаа-биле бедик идейлиг деңнелге болуп әрткен.

Партия организациязының секретари әш Ензактың отчёт илеткелинин соонда шүгүмчүлелчи чөптүг саналдар удаа дараа болуп-ла турган.

Шүгүмчүлелдин кол угланышкыны болза, партия организациязының иштики организастыг ажылында четпестерни илередириңче угланган. Әге организация чамдык айларда ажыл планы чок ажылдап келген, коммунистерниң ниити хуралынга бадылаан ажыл плаврарының күүселдезин чамдык айларда барык-ла организаставайн әрттип турган. Ол болза, коммунистернин саналдарын амыдырал кырынга боттандырар талазы-биле ажылды партия организациязының секретарының талазындан үнелеп көрбейн келгениниң бир хевири-дир деп чөптүг шүгүмчүлелдер болуп турган.

Әге организацияның майда чорудар ажыл планы шуут күүсетинмәән, июнь, июль айларда ажыл планы чок ажылдап әрткен. Әге организация секретари ажыл планынга чүгле ВКП(б) райкомунуң шиитпирлерин таныжар дугайын киирип, а коммунистернин иниципативазын деткивейн турган.

Партия организациязы болза, колхозтуң ажыл-агыйынга партийжи удуртулганың байдалын, коммунистиг кижизидилгенин айтырыгларын база хөй-ниитиниң массалыг организацияларының ажылының байдалын, аңаа партийжи удуртулганың айтырыгларын, коммунистернин колхоз бүдүрүлгезинге мурнакчы ролюн көдүреринин хемчегларын болгаш партия организациязының бодунун иштики өске-даа ажылдарының дугайын чугаалажып болур хөй үе-шаг әрткен. Ынчаарга, партия организациязының секретари ону соонуургавайн келген—деп коммунистер Руковицын, Ламажап, Шнуров олар чугаалааннар.

Ооң ужурунда колхоз бүдүрүлгезинин харысалгалыг участок-тарында ажылдап турар коммунистер боттарывын хүлээлгезин четпес күүседип келген фактылар бар. Мал фермазының әргелекчизи әш Болган-оол бодунуң амыхуу хөрөөн ниитинин әрге-ажыындан артык көрүп, малчыннар-биле ажылды кошкаткан. Тудуг бригадири әш Ламажап колхозтуң баштаар черинин чөпшәәрели чокка беш хонук дургузунда ажылдаваан. Тудугжуларның иштинде күш-ажылдың чурумун сагывас чорук хөй турган. 1952 чылдың бирги чартыында колхозчулардан 30 кижи трудоденьнин минимумун күүсетпәән. Коммунист Өшкү-Саар колхоз бүдүрүлгезинге шуут киришпейн турар.

Бо бүгү четпестер болза, шиитпирлерниң күүселдези дәәш организастыг ажылдарның четпезин тодаргайлап турар деп отчёттуг хурал демдегләән. Партия организациязының секретари отчёттуг соңгулда хуралының шиитпириниң күүселдезин амыдырал кырынга чедиишкиннинг боттандырар ужурлуг.

К. ОЧУР-ООЛ.

Коммунистерниң чөптүг саналдары

Чөөн-Хемчик районнуң «Коммунизмче орук» көдәә ажыл-агый артели болза, ол районнуң мурнакчы колхозтарының бирәәзи болуп келген. Чоокта чаа ол колхозтуң партия организациязының отчёттуг соңгулда хуралы болуп әрткен. Бо чылын ажыл-агый планнарычың талазы-биле күрүне мурнунга күүседир бодунуң сорулгаларын ол колхоз база-ла багай эвес күүседип турарын партия организациязының ол отчёттуг хуралы демдегләән.

Колхозтуң ажыл-агый талазы-биле чедиишкиннерин болгаш маңаа ында партия организациязының, оон тус-тус коммунистерниң организакчы болгаш удуртукчу болуп келген ролюнуң дугайын үнелеп көрбүшаан, коммунистер болза, партия организациязының амыдыралында четпестерни илередип шүгүмчүләәннер.

Коммунистерниң аңаа берген саналдары чедиишкиннерни улам быжыглаарынче болгаш партия организациязының ажылында бар туруп турар четпестерни узуткаарынче угланган улуг күзелдер болуп годаргайлатынган. Санал берген коммунист бүрүзү партияның идеология ажылы чогуур негелденин деңнелиге четпейн турарын илередип шүгүмчүләән.

Партия организациязының секретари әш Бора-Көже колхозтуң баштаар черинин ажылын шуут холгаарлап турган, ындыг байдал-биле партийжи-политиктиг ажылдың янзы-бүрү хевирлеринге удуртулганы болгаш негелдени кошкаткан. Көдәә интеллигенция ортузунга политиктиг кижизидилге ажылын доктаамал чорударын барык-ла уткан. Оларның ортузунга тускай ажылдар чорутунмаан. Школа әргелекчизи Салчакова үргүлчү арагалап, сөөлгү үеде ажылынга харысалга чөк чорукту көргүскен, ол ам ажылындан үндүрткен. Кижи әмнелгезинин ажылдакчылары Хандываа, Тутатчикова олар база-ла боттарының ажыл-хүлээлгезинге сонуургал чок ажылдап турарлар.

Ниитиниң әрге-ажыы дәәш медерелдиг болгаш чурумнуг болур чорукка колхозтуң өнчү-хөрөңгизин камгалаарынга кижи бүрүзүнүң харысалгалыг болур чоруун бедиде-ринге үлегерлиг болгаш негелделиг болур талазы-биле әш Бора-Көже четпес ажылдаан. Ол боду көдәә ажыл-агый артелинин Уставының негелдезин сагып күүседиринге удур чоруктарны кылып турган фактылар илерәән. Колхоз даргазы әш Настык-Доржу колхозчуларның ниити хуралының чөпшәәрели чокка бир хойну өлүрүп чәән, а әш Бора-Көже аңаа удурланмаан болгаш харын боду чөпшәәрел берген. Колхозтуң хөренгизинден тудуг бригадири әш Санчыжапка ол боду база 1300 рубльди чәәшкин кылдыр берген. Ол ышкаш янзы-бүрү аргалар-биле колхоз өнчүзүнге кайы-даа хире болза көгарал чедирерин болдуруп турган өске-даа кижилер билдинип турда, аңаа удур шиитпирлиг ажылды партия организациязы чорутпайн турган дугайында фактыларны коммунистер чөптүг илередип шүгүмчүләәннер.

Колхозта сиген кезилдези массалыг чоруп турар, а ынчаарга бирги бригадада ажылдап турар 70 хире колхозчулар ортузунга чаңгыс-даа катап солун номчулгазы, беседа чорутунмаан, агитхуудус үнмәән.

Илереп турар четпестерни моон соңгаар катаптавазын, коммунистерниң чөптүг саналдарын амыдыралга боттандырарын партия организациязының секретарындан отчёттуг хурал негәән.

Х. ТАМБАР.

Бижик билбестерни өөредир

Бижик билбес чорукту узуткаарының ажылы Чөөн-Хемчик районнуң Баян-Талаа „Октябрь 30 чыл ою" колхозта әкиживейн турар.

Майда 4 кезек черге бижикти биче билир болгаш билбес чорукту узуткаарының бөлгүмнерин организастаан турган. Бөлгүмнерниң ажылын хүн-бүрү удуртурун партия организациязы ында комсомол организациязының секретари Чолдак-Карага, хөрөөженнер организакчызы Аракчаага болгаш школа әргелекчизи Канчыр-оолга база дааскан турган. Олар ол ажылды сөөлгү үеде сонуургаарын барык-ла утупканнар.

Чайгы үеде бо ажылды чорудары онза таарымчалыг. Сумуда 5-тен 9-ку класска чедир хөй школачылар дыштанып турар. Ол таарымчалыг үе болгаш күш шуут ажыглатынмайн турар.

Көдәәде бижик өөредилгезинин бөлгүмнериниң ажылын әкижидер дәәш район организациялары база сагыш салза чогуур.

О. ОЧУР-ООЛ.

Эки ажылдыг бижик бөлгүмү

Башкылар болгаш культармейжилер болза, Тыва областың ажылишчи колхозчуларын бижикке өөредир чаагай сорулганы чедиишкиннинг боттандырып турарлар.

Ылангыя Улуг-Хем районнуң Ийи-Тал сумузунда Жданов аттыг колхозта бижик билбес колхозчуларны бижикке өөредири-биле 2 бөлгүмнү июнь 23-те организастап тургускан. Культармейжи А. Дадар-оол. Чәәнек деп черде бижик бөлгүмүн башкылап турар. База колхоз төвүнде бижик бөлгүмүн К. Шом-оол башкылап турар. Культармейжи Дадар-оол 32 кичәәлдерни әрттирген. Ооң бижикке өөредип турар колхозчулары ам үжүглеп номчуп турар апарганнар. Кичәәлдерниң шынары эки. Культармейжилер болза, дыннакчыларга боттарының билиин чедингири-биле дамчыдып турарлар. Дыннакчылар кичәәлдерни улуг сонуургал-биле дыннап, идепкейлиг өөренип турарлар. Дыннакчыларның иштинде Т. Таня, Т. Тыртык-кыс, Сат Хирлигбей олар эки өөренип турарлар.

В. АРАКЧАА.

Идепкейлиг агитатор

Таңды районнуң Кочетов суурунда әге школа башкызы әш Ю. Доржу агитатор хүлээлгезин идепкейлиг күүседип турар. Чүл дәәрге, Ю. Доржу колхозчулар ортузунга янзы-бүрү темалыг беседаларны чорудуп турар болгаш солуннарның сөөлгү дугаарларындан ыыткыр номчулгаларны үргүлчү чорудуп турар. Колхозчулар әш Ю. Доржунуң чорудуп турар беседаларын, номчулгаларын улуг сонуургал-биле дыннап турарлар.

М. МЕБЕЙ-ООЛ.

Культармейжилерниң ажылы

Школалар тараары-биле школаларның эң эки өөреникчилери боттарының төрөөн колхозтарынга чанып келгеш, бижик билбес чорукту узуткаары-биле колхозчуларны бижикке өөредип эгелөөн.

Культармейжи өөреникчилер ол сорулгазын эки күүседип, бижик билбес болгаш биче бижиктиг колхозчуларны өөредири-биле Чөөн-Хемчик районнуң Чыргакыда «Коммунизмче орук» колхозта Чадаананың тыва ортумак школазының 9-ку клазының өөреникчилери Алдын-оол С. Э., Үндезин О. С., Кертик-оол М. С. болгаш өске-даа әлөөн хөй школачылар культармейжи болуп келге-ле чартык ай ажып турар. Бо аразында ол культармейжилерде С. Алдын-оол 18 кижини бижикке өөредир хүлээлге алгаш ам ук сорулгазын чедиишкиннинг күүседип турар.

М. САЙН.

Кооператив школазының өөредилге чылдарының түңнели

Ийи чыл хуусаалыг кооператив школазы садыгның, белеткелдиң, отчёт-учёттуң болгаш садыг ажылының талазы-биле ортумак әртемниг кадрларны белеткеп турар.

Чылдың ниити түңнелинде бухгалтер салбыры 99,5 хуу, садыг салбыры 98 хуу, белеткел салбыры 97 хуу азы ниитизи-биле өөредилгениң түңнели 98 хуу болуп турар. Өөредилге чылының дургузунда өөреникчилер Макарова, Яндай-оол, Васильевич, Дугар, Мамаева, Кадин, Леушкина, Хаккай болгаш оон-даа өскелер әртемнерге чүгле эки болгаш кончуг эки кылдыр өөренген болгаш хөй-ниитиниң ажылынга база идепкейлиг киржип, быжыг чурумнуг өөреникчилер болуп, үлегерин көргүзүп турарлар.

Өөреникчилерге быжыг билиглер бәәр дәәш база өөредилгениң шынарын чогуур негелдезинге чедирер дәәш бухгалтер салбырының әртеминиң башкызы Шевченко дыка кызымаккай чүткүлүн салып турар. Ындыг болза-даа, чамдык башкылар, ылангыя белеткел салбырын удуртуп турган Толпышев башкылап турар кол әртемин план ёзугаар кылбайн турар болгаш конспектизи база чок болуп турганының хараазы-биле өөреникчилерге әлөөн берген-дәәшкиннинг байдалдар база таваржып тургулаан. Ол ышкаш садыгның техниказын башкылап турган Е. И. Белякова кичәәлдерни дыннакчыларга чедингир эвес башкылап турганы-биле чамдык өөреникчилерниң билин шылгалдаза дыка куду болуп илерәән.

Четпестерни узуткаар дәәш боттуг хемчегларын ап чорутканы-биле школаның өөредилге кижизидилгелиг ажылы әлөөн экижөөн.

1951—52 өөредилге чылдарының дургузунда 2—3 ай хуусаалыг билиг бедидер курстар дамчыштыр кооператив школазы кооперацияның әлөөн хөй кадрларын белеткөөн. Аңаа райпо даргаларын, садыг килдистериниң әргелекчилерин, белеткел конторазының директорларын, инструкторларны, садыгжыларны, поварларны шупту 80 кижини курстарга өөреткен.

Кооператив школазында бухгалтер, садыг, белеткел салбырларының өөреникчилери 3 ай иштинде практика ажылынче үнгеннер.

И. ЛОПСАН.

Ажыктыг дыштанылга

Кызылдың бир дугаар школазының өөреникчилери чайгы дыштанылга үезинде Таңды районнуң девискәәринге походтап чорааш келгеннер. Школачыларның бөлүүн география башкызы әш Маркелова З. И. биле күш-культура болгаш спорттуң область комитединиң инструктору Тау Ф. М. олар баштап чорааннар. Походчулар орукка хөрөктиг чүүлдерин, база төрөөн черинин байлаан өөренип көөрүнге хереглетине бәәр хөрөкселдерин сумкаларынга суккаш чүктегилеп алган.

Походчулар баштайгы хүнүнде Элегес аксынга чеде бергеннер. Олар аңаа келгеш ында әге школаның бажыңынга хонгаш, походун Элегес хемни өрү уламчылааннар. Поход киржикчилериниң мурнунга чурттуң чаагай байлаа болгаш каас чараш бойдузу ажытынып-ла әгелөөн. Олар школага өөренгени ботаника, география болгаш өскедаа әртемнериниң талазы-биле чаа-чаа билиишкиннерни немеп алганнар.

Походчулар Таңды районнуң Кочетов суурда Сталин аттыг колхозунга ол-ла хүн четкеннер. Олар аңаа баргаш колхозчуларның бедик дүжүт дәәш кылып турар ажылдарын, ол суурнуң канчаар өзүп турарын, база ында школага өөренген әртемнерин быжыглап алырынга кандыг чүүлдер барын көрүп танышканнар.

Школачылар походун Элегес хемни өрү уламчылааннар. Олар Элегестин Хову-Аксынга четкеш, аңаа база-ла ажыктыг дыштанылганы болгаш солун көрүлделерни әрттиргеш, Тес-Хем районнуң девискәәринде Кара-Хөлдү барып көөру-биле чорупкааннар. Походчулар Таңды сынын ашкаш хөлге чедип келгеннер. Олар аңаа үш хонукта дыштанып, ажыктыг көрүлделерни кылганнар. География башкызы әш Маркелова өөреникчилеринге хөлдер канчап тыптырыл, ынчаарга, Кара-Хөл болза, суунда дус чок, ынчангаш ол кажан даглар бүдүп тургустунуп турда оңгарче дүжүп кире берген сугдан тывылган хөл дәәрзин география башкызы тайылбырлаан.

Школачылар походун Таңды районнуң девискәәринде Чагытай хөл, Дүрген, Бай-Хаак, Как хөл деп черлерин таварткаш, Кызыл хоорайга әәп чаныр келгеннер.

Школачылар походтап чорааш хана солуннарны үргүлчү үндүрүп, аңаа походтан көрүп, билип алган чүүлдерин бижип турганнар. Олар хуралдарны база кылып, аңаа төрөөн крайның бүгү байлаан болгаш бүдүжүн өөренип алырының аргаларын чугаалажып, ону херек кырында күүседип чорааннар.

Школачыларның күш-культуржу, кадык шыраан поход көргүскен, чүл дәәрге орукка ким-даа кижи туруп баксыраваан болгаш аарып-даа көрбөөн.

Школачыларның походка ап чораан блокноттары солун демдеглелдер-биле долган. Өөреникчилер Надя Петенева, Коля Ярославцев, Володя Маадыр-оол болгаш өскелер-даа походтап чораан черинин чуруун дүжүрерин хүлээңгеш, ону күүседип әгелөөннер.

Өөреникчилериниң чайгы походу оларга дыка хөй ажыктыг чүүлдерни берген.

Т. ФЕДОРОВ.

Пропагандист кадрларны белеткээри—партия организацияларының чугула херээ

Тываның партия организациялары партия болгаш комсомолдуң полит-чырыдышкынының системинде чаа өөредилге чылын белеткеп киришкен. Чаа өөредилге чылын партия пропагандазының ажылын оон ынай көдүрериниң чылы болдурар дугайында сагыш-салыышкынны илергейлевишаан, партия организациялары хамыктың мурнунда пропагандист кадрларны шилип алырының болгаш оларның мергежилин бедидериниң сорулгаларынче бодунуң кичәәнгейин мөөннеп турар.

Партия әге организацияларының болуп әрткилөөн отчёттуг соңгулда хуралдары бо айтырыгже улуг кичәәнгейни салган. Пропаганда ажылының чедиишкиннинг талаларын демдеглевишаан, коммунистер бо ажылда четпестерни шүгүмчүлеп, моон соңгаар партия чырыдышкынын күштелдирер талазы-биле херек кырынга чорудар хемчегларни айтып турар.

Партия чырыдышкынының деңнели хамыктың мурнунда пропагандистериң составындан, оларның теоретиктиг болгаш методтуг белеткелинден хамааржыр дәәрзи бүгүдеге билдингир. Бистиң областа партия чырыдышкынының әрткен өөредилге чылы мурнундагы чылдарныынга деңнеп көөрге әлөөн эки түңнелдерлиг болуп әрткен. Бо чорукту партия организациялары пропагандист кадрларны шилип алырынга бодунуң негелдезин бедиткенинин, пропагандистер-биле ажылды күштелдиргениниң ачызыбиле чедип алган.

Чамдык районнарда пропагандистер-биле ажыл бүгү өөредилге чылының дургузунда чорутунуп келген. Пропагандистерни теория болгаш метод талазы-биле удуртурунуң чугула чепсәә болур доктаамал ажылдап турар семинарларның ролю көдүрүлген. Семинарларны колдуунда-ла партия райкомнарының секретарьлары, килдистер әргелекчилери, штаттыг пропагандистер, парткабинеттер әргелекчилери болгаш ортумак школаларның башкылары удуртуп әрткен. Өөредилге программазының утказының-даа, дыннакчылар-биле кичәәл чорударының методунуңдаа талазы-биле семинарлар политшколаларның болгаш бөлгүмнерниң пропагандистеринге дузаны көргүскен. Семинарларга дуржулга солчуушкунун үе-үеде чорудуп турган. Пропагандистериң семинарлары Чөөн-Хемчик, Чаа-Хөл, Каа-Хем болгаш өске-даа чамдык районнарга әлөөн эки ажылдап турган. Семинарларның кичәәлдери эки шынарлыг әрттип, кичәәлдерге дыңакчылар идепкейлиг киржип әрткен. Семинарларга өөредилге чылының бүгү темаларының, марксизм-ленинизмниң классиктериниң тус-тус чогаалдарының талазы-биле, ол ышкаш методиканың айтырыгларының талазы-биле лекциялар номчутунгулаан.

Пропагандист бүрүзү бодунуң школазының азы бөлгүмүнүң әәлчеглиг кичәәлинге белеткенирбиле кызыгаарлатынмайн, харын В. И. Ленининиң болгаш И.В. Сталинның чогаалдарын ханызы-биле өөренип, бодунуң билиин четчеләәр чорукту чедип алган. Таңды районда „ВКП(б) төөгүзүнүн допчу курзун" өөренир бөлгүмнериниң удуртукчулары марксизм ленинизмниң классиктериниң тус-тус чогаалдарының талазы-биле илеткелдерни боттары белеткәәш кылып турганнар.

Пропагандистериң политиктиг билиин калбартыр, культурлуг деңнелин бедидер сорулга-биле партияның Кызыл хооркому большевик партияның болгаш совет чазактың шиитпирлериниң дугайында, социалистиг үлетпүрнүң болгаш көдәә ажыл-агыйның чедиишкиннериниң дугайында, әртемниң, литератураның болгаш уран-чүүлдүн дугайында лекцияларны, илеткелдерни пропагандистерге кылып берип турган. Пропагандистерниң семинарларынга партияның удуртур ажылдакчылары областың, Кызыл хоорайның, тускай бүдүрүлге черлериниң мурнунда салдынган әәлчеглиг ажыл-агыйжы, политиктиг сорулгаларның дугайында илеткелдерни кылып турган.

Пропагандистер-биле үргүлчүнүң ажылын чорудуп турган партия организастарында ВКП(б) төөгүзүн өөренир бөлгүмнер болгаш политшколалар өөредилге планнарын күүсеткеш, бодунуң дыннакчыларынга быжыг билиглерни берген. Ынчалза-даа, әрткен өөредилге чылында ындыг ажылды партияның чамдык организациялары чорутпаан. Партияның чамдык райкомнары, ылаңгыя Барыын-Хемчик, Өвүр, Тес-Хем райкомнары пропагандистерни кошкак удурткан. Бо райкомнар семинарларны үргүлчү чорутпайн, идейлиг деңнел талазыбиле чавыс чорудуп турганындан пропагандистер методиктиг дузаламчы албайн турган. Ооң түңнелинде ол районнарга өөредилге чылы багай әрткен, школаларның болгаш бөлгүмнериниң хөй кезии өөредилге планнарын дооспаан, хөй санныг дыңакчылар өөредилге материалын шиңгәәдип албааннар.

ВКП(б)-нин Сүт-Хөл, Бай-Тайга райкомнары пропагандистер семинарларының ажылын база-ла багай удурткан. Семинарларның удуртукчулары бодунуң кичәәлдерин хөй удаада политшколаларның болгаш бөлгүмнериниң ажылындан хоорук чорудуп, коммунизм тургузуушкунунуң практиктиг сорулгалары-биле өөредилге материалдарын канчаар холбаштырза чогуурул дәәрзинге пропагандистерни өөретпейн турган. Бай-Тайга районда ВКП(б) төөгүзүн өөренир бөлгүмнериниң пропагандистери семинарга мурнунда-ла бөлгүмнерге өөренип әрттип каан темаларын өөренип турган. Семинарларга методиктиг айтырыгларже чогуур кичәәнгей салбаан. Бо чорук бөлгүмнериниң болгаш политшколаларның ажылынга чедимче чок чорукту болдурган. Дыка хөй политшколаларга болгаш бөлгүмнерге кичәәлдер куду деннелдиг болгулап, метод талазы-биле лекциялар азы айтырыг болгаш харылар хевиринге шын эвес чорутунуп турган. Әрткен өөредилге чылының көргүзүглери болза, пропагандистер-биле ажылды әкижидерин негеп турар.

Әрткен чылдың четпестерин өөренип көргеш, Тываның партия организациялары пропагандистербиле ажылды чайгы үеде калбарткан. Пропагандист кадрларны могаг чок өстүрүп кижизидерин, олар-биле ажылды үргүлчү чорударын, пропагандистерниң идейтеоретиктиг деңнелин бедидерин, методтуг мергежилди өстүреринге дузалаарын партия организацияларындан ВКП(б)-нин Төп Комитеди негеп турар. Пропагандистер белеткәәриниң курстарын чыл бүрүзүнде чорудар дугайында ВКП(б) Төп Комитединин доктаалы партия чырыдышкынының деңнелин оон ынай көдүрер дугайында Ленин—Сталинның партиязының сагыш човаашкынының чаа илергейләәшкини болур. ВКП(б) ТК-ның шиитпирин ёзугаар партияның Тыва обкомунуң чанында көдәә пропагандистерниң ийи ай хуусаалыг курзу ам болуп әрттип турар. Ында 100 хире пропагандистер өөренип, оларның иштинде ВКП(б) төөгүзүн, И. В. Сталинның допчу биографиязын өөренир политшколаларда болгаш бөлгүмнерде ажылдап турар пропагандистер семинарының удуртукчулары өөренип турар. Оон аңгыда ВКП(б) Кызыл хооркомунуң чанында 30 хире пропагандистер партия төөгүзүн өөренир бөлгүмнер удуртукчуларының ай хуусаалыг курзунда өөренип турар. Курстарда өөренип турар пропагандистерниң өөренирингe таарымчалыг бүгү-ле байдалдарны тургускан.

Пропагандистер номчулга номнары болгаш өөредилге херекселдери-биле хандыртынган. Оларга ВКП(б) обкомунуң, хооркомунуң болгаш областың партия школазының удуртур ажылдакчылары лекциялар номчуп турар.

Көдәә пропагандистерниң ВКП(б) обкомунуң чанында курстарында өөредилгениң баштайгы айы болза, пропагандист әштер боттарының билиглерин әлөөн бедиткенин көргүскен. Олар боттарының ажылының дуржулгазын солушкан, областың чурт-шинчилел музейинге, область типографиязынга барып, Кызылдың бүдүрүлге черлери-биле таныжып чораан болгаш әлөөн каш әң эки кино-чуруктарны көргеннер.

Политшколаларның болгаш бөлгүмнериниң удуртукчуларын дегерезин курстарга хаара тудары болдунмас деп чүве билдингир болгай. Мынчангаш партия организациялары курстарга өөренмейн турар пропагандистерге дузалаар ужурлуг. Курстарда өөренмейн турар әштерге марксисчи-ленинчи теорияның, партияның болгаш совет күрүнеиниң политиказының, бүгү-делегей байдалының айтырыгларының талазы-биле лекциялар номчулгазын чер-черге организастаары әргежок чугула.

Пропагандистериң доктаамал ажылдап турар семинарларын организастаарының белеткелин амдыгааштан әгелөөр ужурлуг. Бо семинарларның саны ам әгелөөр өөредилге чылында көвүдөөр. Обласка бирги болгаш ийиги чылда өөренир политшколалар, бирги болгаш ийиги өөредилге чылында ВКП(б) төөгүзүн өөренир бөлгүмнер, ВКП(б) төөгүзүн өөрениринин бедиткен хевирлиг бөлгүмнери, В. И. Ленининиң болгаш И. В. Сталинның допчу биографияларын өөренир бөлгүмнер ажылдаар. Пропагандистер бөлүүнүң бүрүзүнге тускай семинарны тургускаш, ону мергежилдиг пропагандистер-биле хандырар сорулга салдынып турар.

Пропагандистер-биле ажылды калбартыры чаа өөредилге чылын белеткәәринге чугула ужур-дузалыг. Келир өөредилге чылында организастатынар бүгү-ле бөлгүмнерге болгаш политшколаларга пропагандист кадрларны партия организациялары кичәәнгейлиг шилип алыр ужурлуг. Пропаганда ажылынга мергежилдиг болуп илерәән коммунист бүрүзүн ол ажылга быжыглаар херек. Әлөөн каш чыллар дургузунда бөлгүмнерни удуртуп турган әвәәш әвес әштер бистиң областың партия организацияларында бар. Ажылды оларга даянып чорудар ужурлуг. Бо әштерниң дуржулгазын калбаа-биле ажыглавышаан, теория талазы-биле әң эки белеткелдиг коммунистерниң болгаш ВКП(б) кежигүннүнге кандидаттарның иштинден чаа әштерни пропаганда ажылынче дидим депшидер ужурлуг. Партия организациялары чаа өөредилге чылында марксизм-ленинизмниң пропагандалаарынга улуг дузаны көргүзер көдәә интеллигенцияны—башкыларны, әмчилерни, көдәә ажыл-агыйның янзы-бүрү тускай әртемниглерин бо ажылга киришпирер ужурлуг.

Пропагандистерниң политиктиг белеткелин болгаш методтуг мергежилин бедидер дугайында үргүлчүнүң сагыш-салыышкыны болза, пропаганда ажылын оон ынай күштелдирер талазы-биле салдынган сорулгаларны күүседиринге Тываның партия организацияларының эки чедиишкинин хандырар.

В. ТКАЧЁВ.

МАРКСИСЧИ-ЛЕНИНЧИ ФИЛОСОФИЯНЫ ӨӨРЕНИП ТУРАРЛАРГА ДУЗАЛАМЧЫ

УДУРЛАНЫШКАКТАРНЫҢ ЧАҢГЫС-ААЙ ЧОРУУ БОЛГАШ ДЕМИСЕЛИ ХӨГЖҮЛДЕНИҢ ҮНЕР ДӨЗҮ

I.

Марксисчи диалектиктиг методтуң улуг ужур-дузазы болза, чүгле бойдустуң болгаш ниитилелдиң хөгжүлдезинин ниити дүрүмнериниң карачаңгыс эртемге үндезиленген билиишкиннерин ооң берип турарында эвес, харын хөгжүлденің үнер дөстерин, шимчээшкинниң үнер дөстерин илергейлеп турарында болур.

Хөгжүлденің үнер дөзү, бойдустуң болгаш ниитилелдиң чаартылгазының шимчедикчи күжү болза, чөрүлдээлерде, удурланышкактарның чаңгыс-аай чоруунда болгаш демиселинде.

Чүвелерде болгаш болуушкуннарда иштики чөрүлдээлерни метафизика хүлээп көрбейн турар. Метафизика болза, шимчээшкиниң үнер дөзүн даштыкы идиишкинден, даштыкы күштен дилеп турар. Метафизиктер бойдустуң бот-шимчээшкинин күлээп көөрүн күзевейн, сагыш-сеткилди, бурганны, медерелди бойдустуң шимчээшкининиң болгаш хөгжүлдезинин үнер дөзү кылдыр хүлээп көрүп, идеалистиг түннелдерни кылырынче кирип турарлар.

Иштики чөрүлдээлерни хүлээп көрбес чорук болза, хөгжүлденің боттуг үнер дөзүн, ол ышкаш хөгжүлденің бодун хүлээвези ол болур. Иштики чөрүлдээлерни хүлээп көөрүн метафизиктер чамдыкта сөс кырынга чөпшээреп-даа турарлар. Ынчалза-даа, олар чөрүлдээлерни таварылганың херээ, түр болуушкун кылдыр санап турарлар, а ынчангаш олар чөрүлдешкек болуушкуннарны эптештирер, удурланышкактарның дензизин деннээр дээр чорукту нептередип турарлар. Ол болза, хөгжүлденің үнер дөзү болур иштики чөрүлдээлерни хүлээринден, болуушкуннарны эртем ёзузуби-ле билип алырындан ойталааны ол болур.

Бойдуста болгаш ниитилелде бүгү-ле болуушкуннар болза, удурланышкактарның чаңгыс-аай чоруу болур, бүгү-ле болуушкуннарның шуптузунда иштики чөрүлдээлер, удурланышкак чоруктар бар дээрзин марксисчи диалектика бадыткап турар. Ол удурланышкактарның дёмисели болза хөгжүлденің үнер дөзү болуп турар.

Хөгжүлде дээрге удурланышкактарның демисели болур, чаңгыс чүвени чарары болгаш ооң чөрүшкек кезектерин билири дээрге диалектиканың кол утказы болур дээрзин Ленин айыткан.

Марксисчи диалектиктиг методтуң дөрткү кол демдээн характеристикалавышаан эш Сталинның айытканы болза:

«Метафизикага удурланыштыр диалектика болза, бойдустуң бүдүмелдеринге, бойдустуң болуушкуннарынга иштики чөрүлдээлер шынар болуп турар деп чүвени барымдаалап турар, чүге дизе, олар шуптузу бодунуң эки, бак талаларлыг, бодунуң эрткен болгаш келир үелерлиг, бодунуң хөлү эрттип турар болгаш өзүп хөгжүп турар үүлдерлиг болуп турар, ол удурланышкактарның демисели, эрги чүве-биле, чаа чүвениң аразында, чобрту өлүп турар-биле төрүтүнүп турарларның аразында, хөлү эрттип турарлар-биле өзүп хөгжүп турарларның аразында демисел болза, хөгжүлденің чорудулгазының иштики утка-шынары, сан талазы-биле өскерлиишкиннерниң шынарның өскерлиишкиннеринче шилчип турарының иштики утка-шынары болур.

Мынчангаш диалектиктиг метод болза, адакы чүведен үстүкү чүвеже хөгжүлденің чорудулгазы болуушкуннарның гармонныг делгереэшкини-биле болуп турар эвес, харын бүдүмелдерге, болуушкуннарга таарыжып шынаржаан чөрүлдээлерни ажыдып илередир ёзу-биле, ол чөрүлдээлерге үндезилетингеш, хөделип турар удурланышкак тенденцияларның «демиселинин» ёзузу-биле болуп турар деп санап турар» (Ленинизмниң айтыыглары, 11-ги үндүргени, арын 539).

Чаңгыс чүвениң удурланышкактарга чардынары болгаш удурланышкактарның демисели дээрге объективтиг делегейниң болгаш ону билип алырының бүгү-ниити дүрүмү болур.

Бүгү-ле бүдүмелдерни болгаш болуушкуннарны удурланышкактарның чаңгыс-аай чоруу кылдыр көрбүшаан, «Философия кыдыраштары» деп ажылынга Ленин мындыг чижектерни киирген:

«Математикада + болгаш —.

Дифференциал болгаш интеграл.

Механикада хөделиишкин болгаш удур хөделиишкин.

Физикада кадар болгаш казыыр электрижилге.

Химияда атомнарның катыжыышкыны болгаш чарлыышкыны.

Ниитилел эртеминде аңгы демисели» («Философия кыдыраштары» 1947 ч. арын 327).

Чаңгыс чүвениң удурланышкактарга чардынары болгаш кандыгдаа болуушкуннун, чорудулганың удурланышкак талаларының чаңгыс-аай чоруун хүлээп көөрү материя тургузуунуң амгы бүгү теорияларының үндезини болур.

Материя тургузуунуң амгы теориязы болза, иткилежиишкиннерни болгаш тыртыышкыннарны материяның эргежок чугула шынары кылдыр хүлээп көрүп турар. Чижээлээрге, «кристаллдар бир аай кадыг бүдүмел» болза, оларның иткилежиишкининиң болгаш тыртыышкынының күжү катыжыышкынныг хөделиишкинни болдуруп турары-биле туруп турар дээрзин физика тайылбырлап турар.

Удурланышкактарның чаңгыс-аай чоруу болгаш демисели болза, бойдус хөгжүлдезинин чорудулгазының иштики утка-шынары болур. Материяның хөгжүлдезинің атомнуг ядролар (протоннардан болгаш нейтроннардан тургустунган), атомнар (ядролардан болгаш электроннардан тургустунган), молекулдар (атомнардан тургустунган) ышкаш чугула белдирлешкек черлери болза, удурланышкактарның чаңгыс-аай чоруунуң чижээ болуп турар болгаш бойдустуң хөгжүлдезинде адакы чүведен үстүкү чүвеже хөгжүлденің чадазы болуп турар.

Орустуң улуг физиологу И. П. Павлов дириг амытаннарның болгаш кижиниң нервазының дээди ажыл-чорудулгазын өөренип көргеш, баш мээзиниң ажылының дүрүм ёзугаарын ажыткан, И. П. Павловтуң илергейлээшкинин ёзугаар алырга, баш мээзиниң улуг кезиининиң бүгү-ле нарын ажылы болза ийи удурланышкак чорудулганың боттарының аразында доктаамал демиселдиң байдалында туруп турар сергедикчи биле суларадыкчының чаңгыс-аай чоруу болур дээрзин көргүскен. Сергедилгениң чорудулгазы-биле кады аңаа удурланышкак чорудулга болур суларадылганың тыптып келириниң ачызында организм болза, амыдыралдың биология талазы-биле таарымчалыг байдалынга туруп турар аргалыг болуп турар.

Бойдуста бүгү-ле болуушкуннар бот-боттарынга хамаарылга чок, таварылга хевирлиг эвес, харын чаңгыс-аай чардынмас чүвениң удурланышкактарга хуваатынганы болур. Удурланышкактарның кайы бирээзи узуткатынарга ол бүрүнүбиле узуткатынар апаар. Ынчангаш удурланышкактарның чаңгыс-аай чоруу удурланышкактарның демиселин таварылга-биле эвес, харын шынгыы холбашкак, соксадыр ортажок, дүрүм ёзугаар болдуруп турар.

Удурланышкактарның чаңгыс-аай чоруу мөңге эвес, а түр болур, чүге дээрге, удурланышкактар кажандаа бот-бодунга дең болбас, ынчангаш чаңгыс-аай чорук кезээде түр, шилчип турар байдалда турар. Бир эвес удурланышкак чорук түр эвес болгаш чаңгыс-аай чорук мөңге болган болза, хөгжүлде чок, чүвелер өскерилбес, эрги чүведен чаа чүвеже шилчилге чок болур ийик.

Удурланышкактарның чаңгыс-аай чоруунуң түр байдалы, оон төрүтүнүп үнүп турар иштики чөрүлдээлер болгаш оларның демисели бойдустуң бүгү-ле бүдүмелдериниң болгаш болуушкуннарының хөгжүлдезинин үнер дөзү болур.

II.

Удурланышкактарның чаңгыс-аай чоруу болгаш демисели болза, чүгле бойдустуң эвес, харын ниитилел хөгжүлдезинің бүгү ниити хоойлузу болур. Маркс биле Энгельстиң айытканы болза: «Хостуг кижи болгаш кул, патрации болгаш плебей, помещик болгаш крепостной, мастер болгаш подмастер, кысказы-биле дарлап турар болгаш дарладып турар кижи бот-бодунга мөңге удурланышкакка турганнар, бирде чажыт, бирде ажык демиселди үзүк чок чорудуп турганнар» («Коммунистиг партияның Манифестизи» дыва, дылда үндүргени, арын 44).

Кул эдилелиниң ниитилели, феодализм, капитализм — удурланышкактарның чаңгыс-аай чоруунуң болгаш демиселиниң эн-не чайынанчак чижээ болур.

Капиталистиг ниитилелдиң байдалын тодаргайлавышаан, Марксты бижээни болза:

«Пролетар болгаш байлакшыл — бот-боттарынга удурланышкак. Ындыг хирезинде олар чаңгыс бүдүн чүвени тургузуп турарлар. Олар ийелээн—хуу-өнчүүн бар турарының хевири болур». (Чогаалдар, том 3, арын 54).

Удурланышкак аңгылардан тургустунган ниитилелдиң чаңгыс-аай чоруун көөрүн күзевейн турарларны эш Сталин шыңгыы шүүмчүлээн. «Ол эштер болза, буржуазия биле пролетариаттың эрге-ажыктарының удурланышкаан, оларның кадыгдошкун аңгы демиселин ниитилелдиң бүступ дүжери ол кылдыр, өжээнешкек аңгыларның аразында кандыг-даа харылзааларның үстүрү ол кылдыр билип турарлар» («Марксизм болгаш дыл эртеминиң айтыыглары», күрполитиздат, 1951 ч. арын 18).

Ынчаарга ындыг байдалдыг билиишкин марксизм-биле дүүшпес, чүге дээрге, капитализм бар турда, чаңгыс капиталистиг ниитилелдиң кезектери болур буржуазтар биле пролетариаттар экономиканың бүгү-ле удазынары-биле бот-боттарының аразында харылзашкан турар деп эш Сталин өөредип турар.

Кончааны алырынче чүктүвүшаан, бүдүрүлгени калбартпышаан, база улуг-улуг фабрикаларга болгаш заводтарга миллион-миллион ажылчыннарны мөөнневишаан, капиталистер болза, бүдүрүлге чорудулгазын ниити характерлиг болдурар. Ынчангаш бүдүрүлге чорудулгазының ниити характери бүдүрүлге чепсээнге таарышкан ниити (хуу эвес) өнчүнү негеп турар. Ол болза, капиталистернің аңгызының бүгү амыдыралының үндезилетинип турары хуу капиталистиг өнчүнүң капитализмниң хөгжүлдезинин бүгү чорудулгазынга бадыктатынган бүдүрүлгенің ниити характери-биле эптеш чок чөрүлдээге киргени ол болур. Ол чөрүлдээ болза, капитализмни революстуг ёзу-биле узуткаарының, ону социализм-биле солуурунуң аргазы-биле шиитпирлетинип болур.

Дарлакчы ниитилелге чөрүлдээлер удурланышкак характерлиг болур болгаш ооң илерээшкини аңгы демиселинге көстүр. Удурланышкактыг чөрүлдээлерни шиитпирлээр чорук күжениишкиннің байдалы-биле болур болгаш бир аңгыны өске аңгының революстуг ёзу-биле ажып тиилээри кадыг-дошкун аңгы демиселинің хевири-биле болдунар.

Капиталистиг ниитилел болза, бодунуң хөөржүдүкчүзү— пролетарийлерниң аңгызын тургузуп турар. Капиталистер болза, кончааны көвүдедир дээш оралдашпышаан, бүдүрүлгени калбартып, пролетариаттың аңгызының үзүк-соксаал чокка өзүп көвүдээрин болдуруп турар.

Капиталистиг ниитилелдиң аңгыларының ролюн Карл Маркс мынчаар характеристикалаан: «...хуу өнчү ээзи болза, **эрги ёзу чурумну камгалаар** тала, пролетар—**үргедекчи** тала болур. Бир дугаргызындан чөрүлдээлерни камгалаарынче угланган күжениишкин үнүп турар, ийи дугаргызындан—ону узуткаарынче угланган күжениишкин үнүп турар» (Чогаалдар, том 3, арын 55).

Капиталистиг ниитилелдиң чөрүлдээлериниң характери чаа, социалистиг ниитилелче шилчиишкиннің шынар талазының шураашкынныг характериниң үезинде боттарын удурланышкак чөрүлдээлерге киирер: капиталистиг ёзу чурумнар пролетариатты дээскиндир катышкан дарлаткан ажылчы массаларның күжениишкини-биле болдунар чаза-девиишкиниң аргазы-биле узуткатынар.

Капиталистиг ниитилелде пролетариаттың болгаш бүгү-ле ажылчы чоннарның экономика болгаш политика талазы-биле хосталырының карачаңгыс оруу болза, капиталистиг тургузугну долузу-биле узуткаары, ону социализм-биле солууру ол болур. Мынчангаш бойдустуң болгаш ниитилелдиң хөгжүлдезинің дугайында, чаа чүвениң эрги чүвени ажып тиилээриниң дугайында марксисчи-ленинчи диалектиканың өөредиин пролетариат болза, оларның аңгы талазы-биле чүткүлүн эртем ёзугаар илередип көргүзүп турар эртем кылдыр хүлээп көрүп турар.

Бойдустуң болгаш эң ылангыя ниитилелдиң болуушкуннарын метафизиктиг ёзу-биле көөр чорук дарлакчы аңгыларның социал чүткүлү-биле кезээде дүгжүп турган: метафизиктиг үзелдер болза, туруп турар капиталистиг ниитилел тургузуун камгалаар дээш чорудуп турган оларның демиселиниң теориялыг үндезини болуп турган. Мынчангаш дарлакчылар боттарының социал чүткүлүнүң идеология талазы-биле хоозун бадыткалын метафизикадан ап турарлар, чүге дээрге метафизика болза, болуушкуннарның иштики чөрүлдээлерин хүлээп көрбейн турар болгаш чөрүлдээлерни эптештирерин, оларны дөнештирерин, капиталистиг ниитилелдиң «аңгыларының дең чоруун» бадыткап турар.

Мынчангаш диалектика биле метафизиканың удурланышкак чоруу болза, эртем-биле бүдүүлүк карацгының, депшилге биле реакцияның, күш-ажыл биле капиталдың база пролетаржи болгаш буржуаз мировоззрениянның үндезин удурланышкаан көргүзүп турар.

III.

Удурланышкактарның чаңгыс-аай чоруунуң болгаш демиселинин хоойлузу социализмниң үезинде база илереп көстүп турар. Удурланышкактарның демисели болза, социалистиг ниитилелдиң хөгжүлдезинин иштики үнер дөзү болуп турар. Социализм үезинде чаа, социалистиг чүүлдер-биле эрги, капиталистиг артыышкыннарның аразында демисел чорутунуп турар. Социалистиг ниитилелде эрги болгаш чаа чүүлдер бар. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң эрги болгаш чаа нормалары, бүдүрүлге организациязының эрги болгаш чаа методтары, эртемниң эрги болгаш чаа байдалдары база оон-даа өске. Социализм үезинде чаа чүвелерниң төрүтүнүп үнериниң чорудулгазы эн-не депшилгелии-биле болдунуп турар, а шилгелии-биле болдунуп гурар, а өлүп турар чүвелер чаа болгаш мурнакчы эвес, харын бодунуң үезин чурттап эрткен, херек чок чүвелер болуп турар, социализмниң көстүп көрбээн дүрген темпи-биле хөгжүп турар ужуру ында.

Социализм үезинде «бүдүрүлге харылзаалары бүдүрүкчү күштерниң байдалы-биле бүрүн дүгжүп турар, чүге дээрге бүдүрүлге чорудулгазының ниити характери бүдүрүлге чепсээнде ниити өнчүнү быжыглап турар» — деп эш Сталин айтып турар. («Ленинизмниң айтыыглары», 11-ги үндүргени, арын 558).

Мынчангаш социализм үезинде эрги чүве-биле чаа чүвениң аразында чөрүлдээлер болза, удурланышкак эвес болгаш ол чөрүлдээлер капитализм үезинде ышкаш өжээнешкек аңгыларның аразында үскүлежиишкинге болгаш согуушкунга үндезилетингеш нептереп турар эвес, харын коммунистиг ниитилелди тургузуп турар массаларның чогаадыкчы ажыл-чорудулгазынга, тургузукчу күш-ажылынга үндезилетингеш калбарып нептерээр.

Бүдүрүлге хөгжүлдезинің чедип алдынган деннели-биле бүдүрүлгениң мурнунга ниитилелдиң чаа-чаа сорулгаларны идип үндүрүп турары болгаш хүн-бүрүде өзүп турар хереглелиниң аразында чөрүлдээлери социализм үезинде бар турар. Практика кырнга мындыг чөрүлдээлер болза, өзүлденің бергедээшкининиң, көдээ ажыл-агый, эртем, культура талазы-биле моон сонгаргы чаа-чаа чедиишкиннер дээш демиселге бергедээшкиннерниң илерээшкини ышкаш кылдыр көстүп турар.

Чөрүлдээлерни болгаш өзүлленің бергедээшкиннерин совет кижилер социалистиг тургузугнуң улуг артык күчүлерин ажыглаарының аргазы-биле шиитпирлеп турарлар. Бүдүрүлгениң планныг хөгжүлдези, улустуң бодунга күш-ажылы, массаларның күш-ажылга чогаадыкчы хамаарылгазы, ниитилелдиң советтиг организациязының артык чоруу, массаларның көстүп көрбээн политиктиг идепкейи, оларның организастыг болгаш патриотчу чоруу, Ленин — Сталинның партиязының херээнге бердинген чоруу болза, социалистиг ниитилелдиң депшилгелиг хөгжүлдезинің күчүлүг үнер дөстери болур.

Социализм үезинде болгаш өскедаа ниитилелдер үезинде эрги чүве-биле чаа чүвениң аразында демисел болза, хөгжүлденің чорудулгазының иштики утка-шынары болур: ол демисел чокка, эрги чүвелерниң чаа чүвелер-биле солчуушкуну чокка социализм үезинде база-ла бурунгаар шимчээшкин чок болур. Социализмниң байдалынга эрги чүве-биле чаа чүвениң аразында демисел болза, массаларның чогаадыкчы күш-ажылынга үндезиленип доостур демисел болур. Чөрүлдээлер болза, коммунистиг ниитилелдиң тургузуушкунунуң чорудулгазынга ажылчы массаларның коммунистиг кижизидилгезинің чорудулгазынга шиитпирлетинер.

Социалистиг ниитилелдиң хөгжүлдезинің чөрүлдээлерин шиитпирлээр чепсектің бирээзи болза, социалистиг чарыш болур. Социалистиг чарышты капиталистиг конкуренциябиле дөнневишаан, И. В. Сталинның бижээни болза:

«Конкуренцияның принциви болза, **бирээзиниң аштырары болгаш өлүрү**, өскезиниң тиилээри болгаш тергиидээри болур.

Социалистиг чарыштың принциви болза, чыдып каап турарларга мурнакчыларның талазындан эштиң **дузаламчызын** көргүзери, оон-биле **ниити** көдүрлүүшкүннү чедип алылы болур.

Конкуренция болза, бодунуң тергиделинни быжыглаар төлээде, **чыдып каап турарларны чедир сок** — деп чугаалап турар.

Социалистиг чарыш болза, бир чамдык кижилер багай, өскелери эки, үш дугааргы кижилер оон-даа дээре ажылдап турар — ынчангаш, дээрелерге **дөнеш, ниити көдүрлүүшкүнү** чедип ал деп чугаалап турар» (Чогаалдар, том 12, арын 110).

Советтиг боттуг чүүлде күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бүгү тала-биле бедидер дээш продукцияның бот-өртээн чиигедир дээш, эргилде хөренгилериниң саарылгазын дүргедедир дээш, бүдүрүлгеге ажыктыг эгелекчи саналдар дээш социалистиг чарыш ышкаш болуушкун база — эрги чүве-биле чаа чүвениң аразында демиселдиң тодаргай илерээшкини болур.

Совет социалистиг ниитилелде бар турар аргаларның ажыглалы алачаягаар болдунуп турар эвес, а харын ооң ажыглалын Совет күрүне, коммунистиг партия углап башкарып турар. Күш-ажылды болгаш социалистиг өнчүнү хүндүлеп көрбес чорук ышкаш капитализмниң артыышкыннарынга удур, бюрократизмге, ажыл кылыксавастарга, ажылга моондак ужураштырарларга болгаш эрги ёзу-чурумну камгалаксаарларга удур ажылчы чоннарның медерелдиг демисели эрги чүвелер-биле чаа чүвелерниң демиселин илергейлеп турар. Чаа чүве дээш эрги чүвеге удур демиселге совет кижилер билиндирип бүзүредириниң хемчеглерин ажыглап турар болгаш күш-ажылдың сагылга-чурумун, социалистиг ниити чурттаганың корум дүрүмүн, социалистиг хоойлуну үреп турар чамдык медерел чок хамаатыларга албадалдың хемчеглерин ажыглап турар.

Бир эвес дарлакчы ниитилелдерге чаа чүвелер-биле эрги чүвелерниң эдилекчилери болза, бүдүрүлгеге болгаш ниитилелдиң политиктиг амыдыралынга бот-боттарынга удурланышкаш туруштарны ээлеп турар бот-бодунга өжээнешкек аңгылар болуп турган болза, социализм үезинде дарлакчы аңгылар чок болгаш хөгжүлде аңгы демиселинге эвес, харын бүгү ниитилелдиң чаңгыс-аай чоруунга үндезиленип турар. Бүдүрүлге чепсээнде ниити өнчүнүң ачызында совет ниитилелдиң тургустунганы бүгү күштер—ажылчыннар, тараачыннар, интеллигентилер болза, кады-ажылдажылганың болгаш бот-боттарынга дузалажырының аргазы-биле ажылдап турарлар.

Дарлакчы ниитилелге чаңгыс-аай чоруктуң чарлыышкыны болза, ниитилелде кол өжээнешкек аңгыларны бот-боттарынга ударланыштырарының шугуму-биле, ниитилелди ийи лагерьге, эптеш чок аңгы демиселинге чарарының оруу-биле болдунуп турар. Социализм үезинде үезин чурттап эрткен капитализмниң артынчыларынга удур чаа чүвениң демисели янзы-бүрү социал бөлүктерни чүгле бот-боттарынга ударланыштырбайн турар эвес, харын ажылчыннарны, тараачыннарны, интеллигентилерни сырый катыштырып, совет улустуң мораль-политиктиг чаңгыс эвин быжыглап турар.

Совет ниитилелдиң амыдыралының бүгү адырларында эрги чүве-биле чаа чүвениң аразында чөрүлдээлерни шиитпирлээриниң үндезини болза ажылчы аңгыны, Ленин—Сталинның партиязын дээскиндир сырый катышкан бүгү-ле социал бөлүктерниң чаңгыс-аай чоруу болур.

Совет улустуң мораль-политиктиг чаңгыс эви болза, ажыл-агый, эртем, культура талазы-биле чаа-чаа улуг сорулгаларны салыр, бергелерни дүрген ажып тиилээр, четпестерни эдер арганы бистиң ниитилеливиске берип турар.

Совет ниитилелдиң мораль-политиктиг чаңгыс эви болза, эрги чүвелерни эн-не дүргени-биле болгаш бүрүнү-биле ажып тиилээринге четчир күштүн чаа чүвелерге бар болурунга таарымчалыг байдалды тургузуп турар.

Бистиң чуртувуста эрги чүве-биле чаа чүвениң аразында чөрүлдээлерни шиитпирлээр, эң ылангыя капитализмниң артынчыларын ажып тиилээр чорук совет кижилерниң күш-ажылга, совет күрүненің эрге-ажыктарынга чаа, социалистиг хамаарылгазын илередип турар шүүмчүлелге болгаш бот-шүүмчүлелге үндезилетингеш болдунуп турар.

«Социалистиг чарыш дээрге, миллион-миллион ажылчы чоннарның чогаадыкчы **эгелээшкининге** даянган массаларның революсчу, төлептиг **бот-шүүмчүлелиниң** илергейлээшкини болур»—деп эш Сталин өөредип турар. (Чогаалдар, том 12, арын 109—110).

Ленин—Сталинның **партиязынга** баштаткан **социализмниң** хөй миллион ажыл-ишчилери хүн-бүрүде күш-ажылынга бүдүрүлге организациязының эргижирээн методтарын чаа, болбаазын методтар-биле, күш-ажылдың эрги нормаларын өзүп турар техникага, күш-ажылдың культуразынга болгаш ажылчы чоннарның мергежилинге тааржып турар чаа, элээн бедик нормалар-биле солуп турар.

Ажылчы чоннар шүүмчүлелдиң болгаш бот-шүүмчүлелдиң дузазыбиле «артынчыларга», эрги чүвениң камгалакчыларынга удур демисежип, эрги чүвени чайладып чаа чүвени быжыглап бадыткап турарлар.

Большевик партия шүүмчүлелди болгаш бот-шүүмчүлелди нептереттишаан, бүгү совет кижилерниң медерелин күрүненің ниити сорулгаларын угаап билириннге чедир көдүрүп, бүгү хамаатыларны совет күрүненің эргелелинге кириштирип турар.

Коммунистиг партия массаларның шүүмчүлелинің одун ажылда четпестерге болгаш ооң эдилекчилеринге удур, капитализмниң артынчылырын болгаш ооң хоралыын ожаавайн турарларга, эргижирей берген халбактанып турарларга удур угландырып турар.

Социализмниң үезинде диалектиканың объективтиг хоойлуларын кижилер медереп билип турар болгаш коммунизмниң тургузукчуларының медерелдиг ажыл-чорудулгазында боттанып турар. Ол болза, большевик партияның удуртукчу болгаш башкарыкчы ролюндан чайынанчаа-биле көстүр. Мынчангаш эрги чүве-биле чаа чүвениң аразында чөрүлдээлерни шиитпирлээринге, социалистиг ниитилелдиң хөй таларлыг хөгжүлдезинге шиитпирлиг рольду ойнаар чорук ажылчы чонның авангардчызы партияга онаажып турар. Партия болза, бистиң амыдыралывыста эргижирип турар чүвелерни болгаш төрүтүнүп турар чаа чүвелерни ажылчы чоннарга айтып берип турар. Ол болза, эрги чүвелерни чайладырының, чаа чүвелерни бадыткап быжыглаарының оруктарын болгаш чепсектерин айтып турар. Ленин—Сталинның партиязы ол сорулга-биле массаларның ортузунга улуг организакчы болгаш кижизидикчи ажылдарны чорудуп, совет күрүненің ажылчы чоннарының бүгү-ле хөй ниити организацияларының ажыл-чорудулгаларын углап-баштап турар болгаш шүүмчүлелди болгаш бот-шүүмчүлелди калбартып турар.

Массаларның күш-ажылының дуржулгаларын болгаш демиселин байытпышаан, төөгүлүг үе бүрүзүн эртем ёзузу-биле шыңгыы аналистевишаан, Ленин—Сталинның партиязы массаларны чаа, коммунистиг чүүлдерниң тиилелгези дээш демиселче мобилизастап турар болгаш организастап турар. Партия болза, боттуг чорудулгаларның эртемге үндезилетинген анализинге үндезилээш башкарыкчы болгаш организакчы лозунгуларны идип үндүрүп турар. Кулактарны кызыгаарлап кызарының политиказындан кулактарны аңгы ышкаш узуткаарының политиказынче шилчип киреринің үезин партия ынчаар тодаргайлаан. Социалистиг эде тургузуушкуннуң чылдарында партия болза, — «бүгү чүвени техника шиитпирлээр» — деп лозунгуну идип үндүрген. Ооң соонда, кажан чаа техниканы шиңгээдип алыры эргежок чугула апарганда «бүгү чүвени кадрлар шиитпирлээр» — деп лозунгуну партия идип үндүрген.

Лозунгуларны солуурда, беш чылдарның планнарын ажылдап кылырда, совет ниитилелди удуртурда партия болза, эрги чүвени чаа чүве-биле солуурунуң үезин шилириннге мергежилдиин көргүскен болгаш ооң-биле эрги чүве-биле чаа чүвениң аразында чөрүлдээлерни боттуг чорудулгаларның байдалынга дүүштүр шиитпирлээриниң үезин медерелдин-биле шилиир чорук социализм үезинде массаларның төөгүлүг чогаадыкчы ажыл-чорудулгазының онзаланчак байдалын илередип турар.

Большевик партия бодунуң бүгү-ле теориялыг болгаш практиктиг ажылынга марксизм-ленинизмни удуртулга болдуруп алгаш, коммунизмниң идепкейлиг болгаш бердинген тургузукчуларының улуг армиязын кижизидип турар. Ленин—Сталинның партиязы совет улусту ажыл-агыйга, эртемге, культурага чаа чедиишкиннер дээш, бурунгаар, коммунизмче бистиң Төрээн чуртувустуң улам ыкай чедиишкиннинг шимчээшкини дээш демиселче мобилизастап турар.

В. ЧЕРТКОВ,
философия эртемниң кандидады.

Улус демократиязының чурттарында

Чехословакияның ажылчы чоннары Волга-Доннуң тудугжуларынга байыр чедирип турар

ПРАГА. Волга-Доннуң судно чоруур В. И. Ленин аттыг каналының тудуушкунунуң доозулганы—Чехословакияның ажылчы чоннарының сорук кириишкинин болгаш бүдүрүлге көдүрлүүшкүнүн хайныктырган.

Словакияның Кошице чоогунда Гуко-металлургия комбинадының тудукчулары Волга-Доннуң тудукчуларының алдарлыг тиилелгезин уткуп, бүдүрүлге онаалгаларын хуусаа бетинде күүседириниң талазы-биле социалистиг хүлээлгелерни алганнар. Эн дээре дашчыларның бирээзи Гук Ян Липтак социалистиг хүлээлгени ап тура, чугаалааны болза: коммунизмниң тулуглары биске үлегер болуп турар. Совет кижилерниң тургузукчу ажылда чедиишкиннери уламна эң эки ажылдаарынче бисти сорук кирип турар. Бистиң чуртувуска социализмни дүрген тургузары дээш ажылдаар бис.

Гандловта чаа шахтаның шахтёрлары Волга-Доннуң судно чоруур В. И. Ленин аттыг каналының ажыдыышкынын июль айның планында хөмүрнү ажыр берип демдеглеп эрттирген.

Шалев районнуң күрүпениң көдээ ажыл-агыйларының ажылдакчылары Волга-Доннуң тудукчуларының кайгамчыктыг тиилелгезин кызылтасты, көктарааны болгаш арбайны ажаап алырының чедиишкинниг доозулганы-биле демдеглеп эрттирген.

(СЭТА).

Польшаның аныяк тудугжуларының слёду

ВАРШАВА. Польшаның аныяк тудугжуларының слёдунуң бирги хүнүн Варшава өөрүшкүлел-биле болгаш байырлал-биле демдеглээн.

Эртенгиниң 10 шакта туктар-биле шиметинген Польша шериг стадионунуң индиринге аныяктар чыглып келгеннер. Индир кырында президент Беруттун болгаш бүгү делегейниң ажылчы чоннарының баштынчызы И. В. Сталиннын улуг портреттери бедип үнген турган. Польша болгаш совет ырылар чаңгыланып турган. Оларны стадионда бар турган бүгү кижилер ырлап турган.

Чазак индириниң кырынга Министрлер Чөвүлелиниң даргазы Пиранкевич баштаан чазак кежигүннери, Польшаның катышкан ажылчын партиязының ТК-зының политбюро кежигүннери болгаш Польшаның өске-даа партияларының удуртукчулары, а ол ышкаш 25 даштыкы төлээлер, оон иштинде ВЛКСМ ТК-ның секретари В. Юрковскийге удуртган совет аныяктар, демократтыг аныяктарның бүгү-делегей федерациязының төлээлери база Кыдат Улус Республиканың аныяктарының төлээлери болгаш оон-даа өскелер бар.

Үрер хөгжүм Польша Республиканың күрүне гимнизин күүсеткениниң сөөлүнде, аныяктарның польша эвилелиниң кол эргелелиниң даргазы Матвин слётту ажыткан.

Чыылганнар Польша Республиканың президентизи Болеслав Беруттун болгаш улустарның баштыңчызы И. В. Сталиннын алдарынга бараалгаткан динмиттиг адыш часкаашкыннарын кылган.

Оон сөөлүнде чазактың болгаш Польшаның катышкан ажылчын партиязының ТК-ның мурнундан Министрлер Чөвүлелинин даргазы Ю. Циранкевич байыр чедирип чүве чугаалаан.

Ол ышкаш демократтыг аныяктарның бүгү делегей федерациязының секретари Франческо Моранино база ВЛКСМ ТК-ның секретари В. Юрковский олар байыр чедирип чүве чугаалааннар.

Стадионга база катап динмиттиг адыш часкаашкыны чаңгыланып эгелээн.

„Сталин! — Берут! — Тайбың!" — деп өөрөөлдер күштүү-биле динмиреп турган.

Стадионнуң ногаан шөлүнге үүсчүс оолдар болгаш уруглар чыскаалыпкан. Олар дээрге, күш-ажылының эң-не тиилекчи мурнакчылары-дыр Президентиниң мурнундан Министрлер Чөвүлелиниң даргазы Ю. Циранкевич болгаш Министрлер Чөвүлелиниң оралакчызы Заводский президентиниң мурнундан чазактың дээди шаңналын оларга тывыскан.

Оон соонда стадионнуң шөлүнге катышкан танцы ансамблиниң болгаш ырының база ол ышкаш физкультураның массалыг көргүзүглери болган.

Ындыг байырлал Варшаваның өске ийи стадионнарынга база болуп эрткилеглээн.

Хүннүң ийи дугаар чартында аэродромга Польшаның аныяк тудугжуларының слёдунга болгаш шериг-далай флодун польша аныяктарның эвилелиниң шефке алганынга тураскааткан байырлалы болган.

Аэродромга 200 муң хире көрүкчүлер кириишкеннер.

(СЭТА).

Корей улус Тайбыңның Бүгү-делегей Чөвүлелиниң онза сессиязының шиитпирин деткип турар

ПХЕНЬЯН. Тайбыңның Бүгү-делегей Чөвүлелиниң Берлин сессиязының шиитпири Корей Улус-Демократтыг Республиканың чурттакчы чонунуң ортузунга калбак деткимчени алган.

Корей парлалгалар ол шиитпирни улустарның тайбың дээш демиселиниң программазы деп демдеглеп, калбаа-биле нептередип турар.

«Минчжу Чосон» солуннуң «Бүгү-ниити тайбың дээш, бүгү делегейниң улустарының демиселиниң программазы» деп эгелиг мурнуку үүлүнге корей улус Тайбыңның Бүгү-делегей Чөвүлелиниң шиитпиринге изии-биле катыжып, тайбың талалакчыларының конгрезин чыылдырарының белеткел ажылдарының талазы-биле бүгү күштерин салыр дээрзин бижип турар.

«Нодон Синмун» солун тайбың талалакчыларының мурнунда туруп турар эң чугула болгаш аткаарладып болбас сорулга болза, Кореяда дайынны дүрген доозары дээш демисел болур деп бижип турар.

Тайбыңның Бүгү-делегей Чөвүлелиниң онза сессиязы Германияның болгаш Японияның талазы-биле айтырыгларны чөптүг арга-биле шиитпирлээринге тодаргай хемчеглерни ажылдап кылган. Делегейге дайынны болдурбас төлээде, тайбың дээш демиселге делегейниң улустарының күүсениишкинин катыштырары чугула болуп турар деп солун бижип турар.

Тайбыңның Бүгү-делегей Чөвүлелиниң шиитпирлеринге капсырлаштыр, тайбың камгалалының корей комитединиң даргазы Ли Тхя Дюннун бижип турары болза:

Тайбың камгалалының корей комитези тайбың талалакчыларының бирги одуруунга турушпушаан, Тайбыңның Бүгү-делегей Чөвүлелиниң резолюцияларын долузу-биле деткип турар болгаш ол резолюцияларны амыдыралга боттандырарынга бодунун шиитпирлиг демисежириниң дугайын илередип турар. Кореяда дайынны доп-дораан соксадыры база корей дугайында айтырыгны тайбың арга-биле шиитпирлээри болза, бүгү-дегелейге айылчок чорукту болгаш тайбынны быжыглаарынга бирги чергениң айтырыы болур.

(СЭТА).

АКШ-та металлургтарның ажыл соксадыышкынының түңнели

ЛОНДОН. Рейтер агентилелиниң корреспондентизиниң Вашингтондан дыңнадып турары-биле алырга, америк армияның командылалы болза, металлургтарның ажыл соксадыышкынының түңнелинде кан чедишпейн барганының хараазындан бодунуң снарядтар бүдүрер талазы-биле эң улуг заводун хаарының дугайын чарлаан. Сент-Луисте „Шевроле моторс" компаниянның ол заводу үүс беш миллиметр хемчээлдиг бүгү артиллерия оъктарының чартык кезии хирени берип турган; ол заводка 2600 ажылчыннар ажылдап турган.

(СЭТА).

Герман Демократтыг Республиканың улус палатазының онза хуралы

БЕРЛИН. Июль 23-те Берлинге Герман Демократтыг Республиканың улус палатазының 24-кү онза хуралы болган. «Герман Демократтыг Республиканың черлеринде күрүне органнарының структуразын болгаш ажылын оон ынай демократчыдар дугайында хоойлунун» төлевилелин улус палатазы чугаалажып көрген.

Хоойлу төлевилелиниң үндезилелин премьер-министр Отто Гротеволь кылып, үүве чугаалаан.

Герман Демократтыг Республикада политиктиг болгаш экономнуг байдалдар, а ол ышкаш ажылчын аңгының болгаш ажылчы чоннарның хөй кезиниң медерели дыка бедип сайзыраан чорук социализмниң тургузуушкунун кол сорулга болдуруп турар деп Гротеволь демдеглээн.

Герман Демократтыг Республикага социализмни тургузарының эргежок чугулазын тодарадып турар үүл болур—республиканың политиктиг болгаш экономнуг хөгжүлдезиниң кол-кол үүлдерин айытпышаан, Гротеволь мынча деп медеглээн:

Германияның Социалистиг чаңгыс-аай партиязының тургусканы бо фактылар болза, ажылчын аңгының эрге-ажыктары-биле, ажылчы чоннарның тараачыннарның болгаш бүгү депшилгелиг кижилерниң эң калбак кезектериниң эрге-ажыктары-биле долу дүгжүп турар деп чүвеге чигзиниг турбас. Улус палатазында кирип турар партияларның болгаш хөй-ниити организацияларның эн-не янзы-бүрү медеглелдери база-ла мооң дугайын херечилеп турар. Ынчангаш, Германияның Социалистиг чаңгыс-аай партиязының ийиги конференциязының шиитпирлерин доп-дораан боттандырып эгелээр болгаш Германияның чаңгыс-аай чоруу дээш, Германия-биле тайбың керээзи дээш демисел-биле кады социализм тургузуушкунун кол сорулга кылыр деп Герман Демократтыг Республиканың чазаанның бодалын үүгле улус палатазы эвес, харын Герман Демократтыг Республиканың чонунуң дыка хөй кезии, база бүгү Германияның чонунун калбак кезектери үүлзүүп турар деп чүвеге Герман Демократтыг Республиканың чазаа бүзүреп турар.

Улус палатазынга бадыладырыбиле киирген, күрүне аппарадын оон ынай демократчыдар дугайында хоойлу болза, Герман Демократтыг Республикада күрүне эрге-чагыргаларының органнарының структуразы болгаш ажылы политиктиг болгаш экономнуг чаартылгаларга үүгден-даа артык дүгжүп турар чоруктан үндезилетинип үнген деп Гротеволь медеглээн.

Гротевольдун оон ынай чугаалааны болза: Бистиң демократтыг экономикавыстың капиталистиг экономикадан артык шынары мырыңай илден апарган. Улус секторунуң хөгжүлдези, Совет Эвилели болгаш улус демократиязының чурттары-биле бистиң сырый болгаш найыралдыг харылзааларывыстың улам ханылаашкыны болза, экономнуг кризистерден, ажыл чокталыр чоруктан ажылчы чоннарны адырып хостаан болгаш бистиң улус ажылагыйывыстың дүрген хөгжүүрүнге дузалап турар.

Бүгү немец улустуң эрге-ажыктары, Демократтыг Германияның чаңгыс-аай турар чоруу дээш демисел бистиң республикавыстың бүдүрүкчү күштериниң дүрген хөгжүүрүн негеп турар. Бистиң планныг экономикавысты хөгжүдер талазы-биле амгы үеде чедип алдынган улуг чедиишкиннер бистиң политикавыстың шынныын немец улуска бүзүредип көргүзүп турар. Дайынга үрегдетирген ажыл-агыйның катап тургузуушкунун бо хүн доозулган деп техникавыс болгаш культуравыс санап болур. Ам бистиң эртемивис, хөгжүп эгелээн. Бистиң аныяктарывыстың херээженнеривистиң, үлетпүр ажылчыннарывыстың, көдээ ажыл-агый ажылчыннарының, техниктиг интеллигенциявыстың болгаш эртемденнеривистиң ниитилел талазы-биле кижизип болурунуң аргаларын план ёзугаар углапшиглетинип турар хоойлу үндүрүлгези калбаа-биле ажыдып турар.

Чаңгыс-аай, демократтыг болгаш тайбыңга ынакшылдыг Германия турарын, база капиталистиг Германия турда канчап-даа чедип алдынмас ол хире бедик амыдырал деннелин чедип ап болурун үстүнде улуг чедиишкиннер херечилеп турардыр.

Беш чыл планының күүселдезиниң түңнелинде республиканың чонунуң амыдырал деннели дайын мурнундагызындан ажар, база Совет Эвилелиниң политиктиг болгаш экономнуг дузаламчызының ачызында Герман Демократтыг Республиканың ажылчы чоннары Германияның Социалистиг чаңгыс-аай партиязының ийиги конференциязының шиитпирлерин ёзугаар социализмниң эге суурун тургузарынче шилчип кирип шыдаар деп Отто Гротеволь демдеглээн.

Социализмни планнаашкынныг ёзу-биле тургузар херекке бодунуң сорулгаларын чедиишкинниг күүседир талазы-биле күрүне аппарадынга хереглетинип турар түннелдиг дириг күштү болгаш хөгжүүр арганы аңаа бээринче угланган шиитпирлиг базымны бо хоойлунуң дузазы-биле кылыр апаар деп Гротеволь оон ынай уламчылаан. Социализм тургузуушкуну-биле холбашкан сорулгаларны күүседири болза, ажылчы чоннарже, Герман Демократтыг Республиканың черлеринде күрүне аппараттарын улам ынай демократчыдар чорукче күрүне аппарадының сырыйы-биле чоокшулаарын негеп турар. Ынчангаш, эргиде турган административтиг хуваалда болза, 1945 чылда чоруткан өскерилгелер-биле кады алырга безин чаа хөгжүлдеге ам шаптыктыг үүл апарган деп Гротеволь медеглээн.

Чер-чер органнарын Герман Демократтыг Республикага эрге-чагыргалар кылдыр эде тургузар дугайында чазактың белеткеп кылган хоойлузунуң төлевилелин антифашистиг демократтыг партияларның болгаш массалыг организацияларның төлээлекчилери үүлдүг деп деткээнин Отто Гротеволь дыңнаткан.

Оон соонда Отто Гротеволь болза, республиканың күрүне аппарадын улам ынай демократчыдар дугайында хоойлунун кол ооргазын тодарадып чугаалаан. Ол хоойлу болза, Герман Демократтыг Республиканың девискээрин областарга чарарын көрүп турар. Областар бодунуң ээлчээнде районнарга чардынар. Ындыг административтиг хуваалда республиканың экономнуг чаа хөгжүлдезинге дүгжүп, эрге-чагырганың чер-чер органнарының тодаргай болгаш үре-түннелдиг ажылын хандырар ужурлуг. Чаа административтиг хуваалданың түннелинде Герман Демократтыг Республикага 194 районнар, оон хоорайларынга 23 районнар, ннитизи-биле 217 районнар тургустунган турар ужурлуг. Бо үеге чедир Герман Демократтыг Республикага 143 район турган. Чаа район бүрүзү ортумаа-биле 50 общиналарлыг турар. Республиканың девискээрин 14 областар кылдыр чарар, ынчангаш область бүрүзүнге ортумаа-биле 15 районнар кирер апаар.

Девискээр талазы-биле чаа хуваалда болза, улус палатазынга чугаалажыры-биле киирген хоойлуда көрдүнүп турар хемчеглерниң үүгле чамдыызы болур деп Отто Гротеволь бодунуң чугаазынга демдеглээн. Республиканың черлеринде күрүне эрге-чагыргазының органнарының структуразын болгаш ажылын улам ынай демократчыдар талазы-биле чедиишкиннерлиг болур чоруктун баштайгы үүлдерин девискээр талазы-биле чаа хуваалда тургузуп турар.

Чаа тургустунуп турар областарга болгаш районнарга эрге-чагырганың чер-чер органнарының сорулгаларының дугайын, ылангыя күрүнени баштап удуртурунга ажылчы чоннарны бүгү хемчеглер-биле хаара тудар талазы-биле эрге-чагырганың чер-чер органнарының мурнунга тургустунуп кээр сорулгаларның дугайын Отто Гротеволь түннелинде тодаргай чугаалаан.

Отто Гротевольдун чугаазын улус палатазының депутаттары динмиттиг адыш чааскаашкыннары-биле утканнар.

Улус палатазының бүгү фракцияларының мурнундан улус палатазының старейшиналар чөвүлелиниң төлээлекчизи Эмиль Отто хоойлу төлевилелин изии-биле деткээн. Хоойлу төлевилелинде көрдүнген хемчеглерни боттандырар талазы-биле улус палатазының бүгү фракцияларының депутаттары эң идепкейлиг ёзу-биле кады ажылдажыр деп чүвени Эмиль Отто бүзүреткен.

«Герман Демократтыг Республиканың черлеринде күрүне органнарының структуразын болгаш ажылын оон ынай демократчыдар дугайында хоойлуну» улус палатазының депутаттары чаңгыс эп-сеткилдиг хүлээп алганнар.

Герман Демократтыг Республикага социализмниң үндезин суурун чедиишкинниг тургузарынга бо хүн хүлээп алдынган хоойлу чугула чепсек болур деп Герман Матерн улус палатазының хуралын хаап тура демдеглээн.

Улус палатазының хуралы оонбиле доозулган.

(СЭТА).

Кореяда болуушкуннар

Кореяның Улустуң армиязының Кол командылалының дыңнадыы

ПХЕНЬЯН. Корей Улус-Демократтыг Республиканың Улустун армиязының Кол командылалының июль 28-те медээлеп турары болза, Улустун армиязының катыжыышкыннары кыдат улустун эки-турачыларының сырый деткимчези-биле америк-англи интервентилерниң болгаш лисынманчы шериглерниң атаканларын ойтур шаап, оларның дириг күжүнге, техниказынга когаралдарны таварыштырган.

Бо хүн Улустун армиязының зениттиг кезектери болгаш адыгжылары—дайзынның самолёттарын аңнап турар дайынчылары Корей Улус-Демократтыг Республиканың тыл районнарынче халдаашкыннарны кылып турган дайзынның 4 самолёттарын дүжүр аткан болгаш 5 самолёттарын үрей аткан.

(СЭТА).

Иранда чазакка удур чыскаалдар

ЛОНДОН. Лондон радиозунуң дыннадып турарын ёзугаар алырга, Кавам-Эс-Салтанени премьер-министрге томуйлаанынга удур чыскаалдарны таралыр ойладыр дээш Тегеранда база Абаданда шериглерни болгаш полицияны ажылдадып киирген. Чыскаалганнарга удур шериглер карак чажы төгүлдүрер граналалар, боо ужалары ажыглап, база агаарже боолап турганнар. Эдээн каш кижини тудуп хоруглаан. Тутгуруп хоруглатырганнарның аразында ылаңгыя премьер-министр турган доктор Мосадыктың талалакчызы — шажын ажылдакчызы Кашани база бар.

(СЭТА).

Кавам-Эс-Салтаненин『 дүжүп бериишкини

ТЕГЕРАН. Тегеран радиозунун дыннатканын ёзугаар алырга, июль 21-де 17 шак турда Кавам-Эс-Салтане шахка (хаанга) чедип келгеш, албанындан дүжүртүр дугайында дилегни аңаа хүлээткен. Ол дилег хүлээп алдынган.

(СЭТА).

Бүдүрүлге черлеринде ажылчыннарның байдалының дугайында реакциялыг хоойлуну бонн парламентиниң хүлээп алганы

БЕРЛИН. Бонн парламентизинге Аденауэрниң шериг политиказынга удур боттарының амыдырал сонуургалдарын камгалаарын Барыын-Германияның ажылчы чоннарының эргезин казып турар болгаш Барыын Германияның ажылчыннарының байдалын баксырадып турар «бүдүрүлге черлеринде ажылчыннарның байдалының дугайында хоойлу» дээр хоойлуну чазактың партияларының хөй эвес бадылаашкыныбиле бонн парламентизи хүлээп алган. Ол хоойлу болза, Веймарск республиканың күш-ажыл дугайында хоойлулары-биле деннээрге безин оон эн-не реакциялыг бооп турар. Ук хоойлуну ёзугаар алырга, бүдүрүлге черлеринде бүдүрүлге чөвүлелин веймарск хоойлузунуң фабрик-завод комитеттерин чангыс чыл хуусаалыг сонгуп турганы дег эвес, а ийи чыл хуусаа-биле сонгутунар болган. «Бүдүрүлге черлеринде ажылчыннарның байдалының дугайында хоойлу» болза, бир эвес ол чөвүлел ажылчыннарның сонуургалын камгалавайн турар болза, бүдүрүлге чөвүлелинге чаа сонгулдаларны чорударын негээр эргени ажылчыннарга бербейн турар. Бүдүрүлге чөвүлелиниң катап сонгулдазы үүгле ол чөвүлелдиң кежигүннериниң хөй нуруузунуң бадылаашкыны-биле болдунар.

Чаа бонн хоойлузунуң фашистиг характери «үндүрүг онаалдазын, шиитклди болгаш бүдүрүлге торгаашкыннарын ажыглаарын» көргүскен 61 параграфтан илереп турар.

«Бүдүрүлге черлеринде ажылчыннарның байдалының дугайында хоойлу» бүдүрүлге ээлеринге улуг эргелерни берип турар. Ажылчыннар бүдүрүлге ээлеринге удур күш-ажылчы демиселдиң кандыг-даа ажылдарын чорутпазын дээш, бүдүрүлге ээлери «баш бурунгаар алдынган хемчеглерниң хөлзээшкиннерден» айыыл чок арттып калзын дээш бүдүрүлге ээзи бүдүрүлге чөвүлелиниң хуралдарынга киржир болгаш Барыын Европаның бүдүрүлге ээлериниң төлээлерин чалап олуруштурар эргелиг.

Бүдүрүлге черлеринге ажылчын кижиниң эргелерин ажылчын аныяктар ажыглаары хоруглуг деп ол хоойлуда көрдүнген турар.

Демократтыг немец парлалга «бүдүрүлге черлеринде ажылчыннарның байдалының дугайында хоойлуну» Аденауэрниң барыын күрүнелер-биле шериг керээлерин чарганының дорт херечизи болгаш профэвилел хоойлузунга удур реакциялыг хоойлу деп чөптүү-биле буруудадып турар.

(СЭТА).

Польшаның ажылчы чоннарының чедиишкиннери

ВАРШАВА. Алды чыл планының үш дугаар чылының планын хуусаа бетинде күүседир дээш демисел Польшада бүгү улустуң шимчээшкини хевирлиг апарган. Совет стахановчуларның мурнакчы методтарын ажыглап тургаш, үлетпүрнүң янзы-бүрү адырларының дыка хөй ажылчыннары алды чыл онаалгаларын күүсеткилепкеннер.

„Зигмунд" деп металлургия заводунуң сураглыг хептекчизи Ирен Дзиклинская бодунуң алды чыл планын чуртка бир дугаарында күүсеткен. Оон соон дарый „Нивка" деп шахтаның сураглыг забойщиги, Күш-ажылчы Тук орденниг Стефан Блаут, „Польска" шахтаның забойщиги Виктор Маркевка олар алды чыл нормаларынфевральда күүсеткеш, рапорттааннар.

(СЭТА).

Харыысалгалыг редакторнуң оралакчызы Д. О. БЕГЗИ.

ХҮН, АГААР БОЛГАШ СУГ

Бойдустуң күчүлүг чепсээ—олар организмни быжыглап, дадыктырып турарлар

Туберкулёзтан база өске-даа хөй аарыглардан камгалап болгаш эмнеп турар, кижиниң сергек чоруун, күжүн деткип турар.

ЭМЧИНИҢ СҮМЕЗИ-БИЛЕ:

Сугга эштинер, агаарга, хүнге дөгеленинер!

Хүннүн, агаарның болгаш сугнуң саълдарын физкультура-биле холбаштырарга нерва болгаш шыңгаа эштер системазы быжыгып, хаанның составы өкижип, өкпениң арыглаашкынын болгаш аъш-чемниң солуушкунун күштелдирип турар.

Хүнге чоорту дөгеленир. Бир дугаар хүвүнде 5—8 минутада дөгеленгеш чоорту хүннүн-не 5—5 минуталар немеп тургаш, чартык айда 40—60 минуталар чедир дөгеленир.

БОЙДУСТУҢ КҮЧҮЛҮГ КҮЖҮН КАЛБАА-БИЛЕ БОЛГАШ ЧӨП АЖЫГЛАҢАР!

Тыва областың санитар чырыдыышкын бажыңы.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл ,Щетинкин кудумчузу, бажың 7. ТЕЛЕФОННАРЫ: Харыысалгалыг редакторнуң 3—62; харыысалгалыг редакторнуң оралакчызының, партийни амыдырал, культура амыдырал болгаш урач-чүүл килдистериниң—3—88; харыысалгалыг секретарының 4—98; пропаганда болгаш агитация, көдээ ажыл-агый, үлетпүр болгаш транспорт, чагаа килдистериниң—3—68, иштики информация, бухгалтерияның—3—65

Б01450. Облкүүскомнуң типографиязы.